

CARLES DÍAZ MARTÍ

**NOVES APORTACIONS SOBRE
EL MERCADER BARCELONÍ BERTRAN NICOLAU
(c. 1355-1421): RIQUESA, ORDES MONÀSTICS
I LLEGAT TESTAMENTARI**

RESUM

Després de la publicació d'una primera biografia de Bertran Nicolau (c. 1355-1421), un riquíssim mercader barceloní que fundà tres monestirs l'any 1413 (Casa de Déu, Sant Jeroni de Montolivet i Vall de Sant Jaume), una fita en la història monàstica catalana i un impuls decisiu al moviment reformador dels ordes religiosos en el segle XV, aportem nova informació sobre la seva activitat econòmica, el seu lligam amb els dominics, les seves fundacions monàstiques i els conflictes entre el seu hereu universal, l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, que tenia l'ajut de les autoritats municipals, i alguns monestirs, especialment el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, després de la seva mort. Això ens permet tenir un coneixement més complet i aprofundit de la seva vida i del seu llegat.

PARAULES CLAU: Bertran Nicolau, riquesa, reforma monàstica, Casa de Déu, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Hospital de la Santa Creu

***New contributions on the life and legacy of Barcelona merchant
Bertran Nicolau (c. 1355-1421): wealth, monastic orders and testamentary bequest***

ABSTRACT

After the publication of a first biography of Bertran Nicolau (c. 1355-1421), a very rich Barcelona merchant who founded three monasteries in 1413 (Casa de Déu, Sant Jeroni de Montolivet and Vall de Sant Jaume) — which was a milestone in Catalan monastic history and a boost to the 15th-century religious order reform movement — we present new information concerning his economic activity, strong link with the Dominicans, mo-

Data de recepció: 7 de gener de 2015 / Data d'acceptació: 1 de març de 2015

Acta historica et archaeologica mediaevalia, 32 (2014-2015), pàgs. 525-578, ISSN: 0212-2960

DOI: 10.1344/AHM2014-2015.32.9

nastic foundations and conflicts with his universal heir, the Hospital de la Santa Creu of Barcelona, which recieved assistance from municipal authorities and some monasteries, especially Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, after his death. This allows us to construct a more complete picture of his life and legacy.

KEYWORDS: *Bertran Nicolau, Richness, Monastic Reform, Casa de Déu, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Hospital de la Santa Creu*

L'any 2006 vam publicar una extensa biografia del mercader barceloní Bertran Nicolau.¹ Es tracta, sens dubte, d'un personatge de relleu a la Barcelona de final del segle XIV i inici del XV, no tan sols per posseir una fortuna extraordinària, tal com testimonia el capital que invertia en censals morts i violaris, sinó perquè els seus llegats, tant els que va instituir en vida com els que va ordenar en el seu testament, suposen una fita en el monaquisme reformador del segle XV. La dada no pot ser més significativa: Bertran Nicolau va fundar tres monestirs en el termini d'un any: la Casa de Déu o Domus Dei —primer a la Gornal i després a Castellví de Rosanes—, d'ermitans agustins; Sant Jeroni de Montolivet (Sant Pere de Ribes), que després es traslladà a Sant Jeroni de la Murtra (Badalona), de l'orde dels jerònims, i la Vall de Sant Jaume (Terrassa), de carmelitans. Si li sumem ajuts importants a altres monestirs, especialment el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, la cartoixa de Santa Maria de Montalegre o Santa Maria de Jesús de Barcelona, de franciscans observants, es pot copsar l'impacte que va suposar l'acció benefactora cap als ordes més renovadors que va dur a terme Bertran Nicolau, sobretot si s'emmarca en un panorama monàstic farcit de comendes i divisions, mancat de disciplina i allunyat de l'esperit de les regles monàstiques que havien de regir el seu funcionament.

Des d'aleshores, hem anat trobant noves dades² sobre aquest personatge tan singular i creiem que ja són en nombre suficient per posar-les al descobert. Hi ajuden també aportacions d'alguns treballs, especialment de l'àmbit econòmic, i de l'edició de fons documentals, sobretot la dels pergamins municipals de Barcelona. El resultat no suposa un tomb en els trets que dibuixàvem anteriorment. Ben al contrari, les noves dades reforcen el perfil biogràfic de Bertran Nicolau: una extraordinària riquesa posada al servei d'accions benèfiques i dels ordes monàstics reformadors, a causa de la seva mort sense descendència. Permeten, però, matisar alguns aspectes i aprofundir-ne d'altres.

1. Carles Díaz Martí, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, Badalona, Museu de Badalona, 2006.

2. Les noves fonts documentals s'han trobat majoritàriament a l'ADPB i al fons de pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de l'ADB. Aquests darrers, però, no estan catalogats i tan sols s'han pogut identificar per la carpeta on estan guardats. Afortunadament, aquest important fons està sent objecte actualment de catalogació.

DADES BIOGRÀFIQUES

Resumim les dades fonamentals de la vida de Bertran Nicolau que vam donar a conèixer. Va néixer a Sant Pere de Castellet, d'on eren els seus pares, Berenguer i Nicolaua. Devia ser vers l'any 1355, ja que el 20 de juny de 1380 assolí la ciutadania barcelonina. Residia al carrer de Mar, actual carrer de l'Argenteria, almenys des de 1378. Era, per tant, parroquià de Santa Maria del Mar. Es va casar en primer lloc amb Alamanda de Viladecans, de qui guardava un gran record i estimació. Alamanda era germana del paraire barceloní Jaume de Viladecans, amb qui Bertran Nicolau segurament tenia molt bona relació, ja que el nomenà marmessor testamentari. Abans de 1398, Alamanda morí i Bertran Nicolau es casà amb Constança Rovira, filla del mercader barceloní Guillem Rovira i de Maria. El matrimoni estava molt desavingut i Bertran Nicolau mostrà un gran descontentament vers la seva muller, a qui acusà en el seu testament: «m'ha fet viure ab molt desplaer». No li va llegar res.

Una data clau en la vida de Bertran Nicolau és el 6 de juny de 1403, dia en què fermà el seu testament. Un cas singular per ser hològraf³ i, a més, perquè va ser lliurat al notari divuit anys abans de la seva mort, que va tenir lloc el juny de 1421. Hi consignà més de 20.000 lliures en deixes testamentàries, la majoria de les quals per a institucions monàstiques: 4.700 lliures per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron; 4.700 lliures més per als cartoixans de Terrassa, que passaren a Santa Maria de Montalegre; 1.500 lliures per a Sant Francesc de Barcelona; 1.500 lliures per a Sant Agustí de Barcelona, i 1.500 per al convent del Carme de Barcelona. Sobresurten també les habituals obres de caritat de l'època: 1.000 lliures per casar donzelles pobres, 1.000 lliures per rescatar captius cristians i unes 120 per a diferents bacins parroquials de la ciutat. No és tan habitual, però molt significativa, la deixa de 100 lliures per als qui estaven presos a Barcelona per deutes, a la qual s'ha de sumar un censal mort de 20 lliures de pensió anual perquè un prevere els assistís espiritualment, especialment a aquells qui havien estat condemnats a mort. Completen el testament deixes a familiars, amics i coneguts, molts dels quals de pobles propers a Sant Pere de Castellet, a Santa Maria del Mar i l'encàrrec de sufragis per la seva ànima a pràcticament totes les esglésies i monestirs barcelonins. Nomenà hereu universal l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, aleshores acabat de fundar.⁴

Vorejant la cinquantena, tenia ja presa la decisió de com volia que es repartís la seva fortuna. Però mentre passaren els anys, Bertran Nicolau decidí fer en vida part del que tenia plantejat en el seu testament, que altrament no canvià. Així, fundà tres monestirs l'any 1413 —Domus Dei, Sant Jeroni de Montolivet i la Vall de Sant Jaume—, en una efemèride excepcional en la història del monaquisme català, especial-

3. Un cas anàleg és el del testament de Bernat Caldòfol, especier barceloní, curiosament també benefactor de Sant Jeroni de la Murtra (Carles VELA AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, 2007, pàg. 89-91).

4. Nativitat CASTEJÓN DOMÈNECH, *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007, pàg. 21-25.

ment extraordinària en una època d'escasses fundacions monàstiques. A més, sabem que fundà l'Hospital de Terrassa i la seva capella, que estava sota l'advocació del Sant Esperit i que recentment ha esdevingut catedral.

A gairebé sis-cents anys de la seva mort, encara se'n conserven elements iconogràfics. La taula central del retaule de Miralles, conservat al MNAC, el representa en posició de donant davant la Verge i el Nen. Tant a Sant Jeroni de la Murtra com al convent de la Casa de Déu hi ha esculpit en pedra o pintat al fresc el seu senyal heràldic format per les seves inicials.⁵

El testament, la sepultura i la vinculació amb els dominics

Part de les aportacions que fem ara a la biografia d'aquest singular personatge procedeix d'un trasllat en pergamí del testament que devem al notari Pere Miquel Carbonell. Té data del 3 de juliol de 1492 i està redactat a partir del segon llibre de testaments del notari Pere Descolls, del qual diu que és connotari, i amb el permís del veguer de Barcelona. Està en pública forma, es conserva a la Biblioteca de Catalunya i procedeix de l'arxiu de l'Hospital de la Santa Creu. De fet, una marca al principi de la línia del pergamí on hi ha la institució de l'herència universal a favor d'aquest hospital barceloní confirma l'origen d'aquest document.⁶

El contingut del testament pròpiament dit és pràcticament idèntic a la còpia no autenticada que vam publicar i que procedia de l'arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, un dels marmessors. Els llegats, les condicions establertes, els beneficiaris, l'hereu universal i totes i cadascuna de les clàusules són quasi iguals, si no tenim en compte, lògicament, les diferències ortogràfiques i l'ordre d'algunes paraules.⁷ Només hem detectat una diferència: la deixa per a un retaule a Santa Maria del Mar és de 50 lliures en lloc de les 20 que constaven en la còpia de la marmessoria. En aquesta, però, hi ha informació suplementària sobre el pagament d'alguns llegats que no és, lògicament, al trasllat en pergamí.

Però el que interessa ara són les circumstàncies que van envoltar la protocol·litització i la publicació del testament de Bertran Nicolau, que són perfectament explicades en la versió del notari Pere Miquel Carbonell. S'hi diu que el dimecres 6 de juny de 1403 Bertran Nicolau es va presentar a l'escrivania que el notari Pere Brivés tenia a la plaça de Sant Jaume. A més de Pere Brivés, l'acompanyaven com a testimonis Bartomeu Moles, rector de la parròquia de Sant Miquel de Barcelona; el prevere beneficiat de la seu barcelonina Nicolau Parera, i el causídic i ciutadà Guillem de Sa-

5. Vam publicar una còpia del testament de Bertran Nicolau i vam analitzar-lo a Carles Díaz Martí, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 23-83 i 159-164.

6. BC, Arxiu Històric, núm. 22752.

7. Una mica més en el cas de dos topònims. A la còpia de la marmessoria es parla d'un cosí del testador que posseeix el castell de Gospir, que és de Montsospir al trasllat de Pere Miquel Carbonell. Així mateix, l'altar del Sant Senyor de la parròquia de Castellet ha passat, al trasllat, a l'altar de Sant Semion.

lavert. Aleshores, Bertran Nicolau «tradidit michi, Petro de Collibus, auctoritate (sic) regia notario publico Barcinone infrascripto, ibidem personaliter constituto, quoddam papiri quaternum quod dictus Bertrandus in manu sua tenebat clausum sive plicatum in duo[bus sigi]llis sigillatum et manu sua propria, ut dixit, scriptum, volens et firmans idem Bertrandus Nicholai, coram me, dicto et infrascripto notario, et coram dictis testibus omnia intus dictum papiri quaternum scripta et contenta esse suum testamentum seu suam ultimam voluntatem».

A continuació, el document fa un salt cronològic endavant fins a situar-se al dia de la mort del mercader barceloní, que fou el 27 de juny —i no el 21, com recull el cronista Francesc Talet—. ⁸ Aquell dia, amb el cos de Bertran Nicolau encara sense sebolir, el notari Pere Descolls accedí a la vivenda, situada molt a prop del carrer de Mar, poc després de les tres de la tarda. Fou requerit per les tres persones més properes al difunt —la vídua, Constança Rovira, i els germans Francesc Oliver, seller, i Bonanata, muller del teixidor de draps de llana Berenguer Vilar, que deien ser-ne parents— a dessegellar el testament per saber les disposicions quant a enterrament i nomenament de marmessors. Hi havia molta altra gent, tant eclesiàstics com seglars, que foren testimonis de l'obertura del quadern de paper i de com el notari féu pública la informació que es demanava. Entre els eclesiàstics, el notari esmenta Pere de Pla, prevere beneficiat de la seu de Barcelona, el framenor Guillem Castelló i el predicador Antoni Pinya, ambdós dels respectius convents barcelonins. També hi foren presents quatre mercaders: Bartomeu Mir, Jaume Ferrer, Berenguer Codina i Arnau Santjust.

Suposem que devia causar força sorpresa el nomenament dels marmessors. Cap era allà. Ni la vídua ni els suposats parents havien estat escollits, sinó el seu antic cunyat, Jaume de Viladecans, ja difunt, el vicari de Santa Maria del Mar i els priors de quatre monestirs que no tenien cap conventual allí en representació. Tot i que el testament estipulava que la sepultura havia de fer-se al cementiri de Santa Maria del Mar, en un vas amb el seu senyal i on ja reposaven les despulles de la seva primera muller, Alamanda de Viladecans, finalment el cos fou sebolit al cementiri del monestir de Santa Caterina de Barcelona perquè, segons el notari, «dicebatur dictus testator in fine suo verbotenus coram testibus dixit quod volebat quod corpus suum in dicto cimiterio ecclesie fratrum predicatorum Barcinone sepeliretur». ⁹ L'enterraren el 30 de juny. Temps a venir, les resten passaren del cementiri a una capella de l'es-

8. Carles DÍAZ MARTÍ, *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1604) de Francesc Talet*, Barcelona, Fundació Noguera, 2013, pàg. 130.

9. Així ho considerà Francesc Talet a partir d'una informació sobre despeses fetes pels marmessors per a la sepultura i misses del tercer dia a favor del prior dels predicadors de Barcelona (Carles DÍAZ MARTÍ, *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la Murtra*, op. cit., pàg. 132). Tanmateix, pensàvem que la hipòtesi del cronista era errònia, perquè el testament que s'havia considerat vàlid especificava clarament que la voluntat de Bertran Nicolau era ser enterrat a Santa Maria del Mar (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 47). Però noves evidències sobre la sepultura de Bertran Nicolau a Santa Caterina ens van fer rectificar la nostra opinió inicial (Carles DÍAZ MARTÍ, *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la Murtra...*, op. cit., pàg. 132-133, nota 20).

glésia que, a mitjan segle xv, era coneguda com la de Bertran Nicolau.¹⁰ No en sabem l'advocació.

Sense temps a perdre, després del migdia del dia de l'enterrament, cap a les dues, el notari Pere Descolls publicà tot el testament. El requerien la vídua, Constança Rovira, i quatre marmessors: Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron; Joan Xifré, prior del convent del Carme de Barcelona; Bartomeu de Puig Espill, prior del convent de Sant Agustí de Barcelona, i Bernarbé d'Alda, vicari perpetu de Santa Maria del Mar. Dels altres dos marmessors, Jaume de Viladecans ja havia mort, i el prior de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre no es va presentar.¹¹

L'elecció de la sepultura al convent dominic de Santa Caterina mostra un gir en les preferències que Bertran Nicolau expressà en el seu testament. Hem vist com hi havia un predicador a la cambra mortuòria. Sabem també que el mercader barceloní els va fer donació de la torre d'Horta, situada a Sant Andreu de Palomar, que ell havia comprat a Lluís de Gualbes en data desconeguda i que va reportar uns bons ingressos als predicadors barcelonins.¹² Hi ha una tercera evidència. Pocs anys abans de mo-

10. El 7 d'octubre de 1453, el col·legi de notaris de Barcelona hi va celebrar una reunió (Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona, Colegio Notarial de Barcelona, 1965, pàg. 219 i 226).

11. «Quo corpore dicti testatoris ipsi sepulture in dicto cimiterio fratrum predicatorum Barcinone, ut predicatur, tradito, ego, prefatus Petrus de Collibus, eadem proxime dicta die lune circa secundam horam post meridiem ipsius diei, ad instantiam et requisicionem ac in presencia venerabilium et religiosorum fratris Raymundi Johannis, prioris monasterii Sancti Jeronimi Vallis d'Ebron, fratris Joannis Sifredi, prioris monasterii Beate Marie de Carmelo Barcinone, fratris Bartholomei de Podio Speculo, prioris monasterii Sancti Augustini Barcinone, et discreti Barnabé de Alda, prebiteri nunc vicarii perpetui, ut asseruit, ecclesie Beate Marie de Mari Barcinone, quorum monasteriorum priores et vicarium perpetuum ecclesie Beate Marie de Mari ac venerabilem priorem seu maiorem monasterii de Terraça, et venerabilem Jacobum de Viladecans, paratorem, nunc vita functum, predictus venerabilis Bertrandus Nicholai in dicto suo ultimo testamento seu sua ultima voluntate in manumissores suos et bonorum suorum exequutores elegit, et ad instantiam et requisicionem ac in presencia predictae domine Constancie, uxoris dicti Bertrandi Nicholai, testatoris, publicavi totum predictum testamentum sive totam predictam testamentariam, ordinationem seu ultimam voluntatem dicti testaris (sic) in predicto papiri quaterno contentum et contentam ac scriptum et scriptam et per dictum testatorem michi traditum et traditam ac per ipsum testatorem in posse meo firmatum et firmatam, ut superius est iamdictum» (BC, Arxiu Històric, núm. 22752). Sobre l'absència del prior de Santa Maria de Montalegre, cal tenir en compte que era un monestir que s'acabava de fundar pel trasllat dels cartoixans de Vallparadís i que, per tant, no tenia una situació consolidada, com ho demostra el fet que Francesc Maresme en prengué les regnes a partir de 1423, sota el títol d'administrador, sense residir-hi, i que fos el convers Joan de Nea qui es fes càrrec personalment dels negocis de la comunitat (Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria de Montalegre. Compendio histórico*, Santa Maria de Montalegre, 1960, pàg. 94).

12. El 6 de maig de 1421, el capítol conventual de Santa Caterina va fer un pagament de més de 69 lliures per llits, cortines, ornaments de la capella i altres béns mobles d'aquesta torre a Pere de Gualbes, procurador de Lluís de Gualbes (Josep PERARNAU I ESPELT, «El *Liber negotiorum monasterii Prædicatorum Barchinone* del notari Gabriel Canyelles (1418-1433)», *Escritos del Vedat*, 10 (1980), pàg. 509). Els dominics la van establir emfiteùticament al ciutadà barceloní Bartomeu Miralles amb una entrada de 15.400 sous i un cens de més de 151 morabatins anuals. Segons els pactes establerts entre ambdues parts, Bartomeu Miralles va pagar l'entrada i va lluir la meitat del cens. Li quedava encara la redempció de l'altra meitat, que eren 6.300 sous. Tot i que el termini inicial era el dia de Nadal de 1425, el capítol conventual dels predicadors barcelonins l'amplià dos anys més (ACB; Gabriel Canyelles, *Liber nego-*

rir, el 4 de març de 1419, Bertran Nicolau els va donar un censal mort de 5.000 sous de pensió anual sobre la Cambra Apostòlica «ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et beatissime Virginis Marie ac beati Dominici, ad quem et eius ordinem magnam gerebat devocionem». L'havia comprat a Vicenç Segarra, abat de Sant Pere d'Àger i collector de les rendes de la Cambra Apostòlica a les províncies eclesiàstiques de Tarragona i Saragossa el 24 d'octubre de 1409 per un preu de 60.000 sous. A causa de les dificultats per cobrar-ne les pensions, amb els anys els dominics acabaren venent-se aquest censal mort, si bé en tragueren menys del preu original.¹³ No és estrany, doncs, que en uns annals del convent se'n conservi memòria en un apartat de l'any 1420: «En son temps vivia lo senyor Bertran Nicholau, gran benefactor nostre. En lo archiu trobaran actes de importància dignes de llegir».¹⁴ Per tant, es confirma que la vinculació amb els predicadors barcelonins es va gestar els darrers anys de la seva vida i que assolí una magnitud molt considerable. Les dues úniques donacions localitzades, la torre d'Horta i el censal mort sobre la Cambra Apostòlica, tenien un valor proper a les 4.500 lliures i no podem descartar que n'hi hagués més.

Mereix una anàlisi el fet que Bertran Nicolau no canviés el testament que havia redactat l'any 1403, sobretot si tenim en compte que des d'aleshores fins a la seva mort invertí bona part de la seva fortuna en la fundació de tres nous monestirs i un hospital i, com hem vist, fent generoses donacions als predicadors barcelonins. Tot i que hi pot haver diferents hipòtesis al respecte, nosaltres partim de la base que l'any 1403 Bertran Nicolau devia ser conscient que moriria sense tenir descendents i que no volia que els seus diners anessin a mans dels seus parents ni, encara menys, de la seva muller. La fortuna que havia bastit havia de servir exclusivament el propòsit de salvar la seva ànima després de la mort. En això no era gaire diferent dels seus contemporanis. Sí que ho eren les magnituds de la fortuna a repartir. Segons afirmaren els àrbitres que sentenciaren sobre el destí de l'heretat del mercader barceloní, l'any 1403 hi havia prou diners per complir tots els llegats, unes 17.300 lliures, i encara sobrava una quantitat major per a l'hereu universal (doc. 10). El testament reflectia les preferències de Bertran Nicolau l'any 1403: sobretot per als jerònims de Vall d'Hebron i els cartoixans de Vallparadís, i en menor mesura per als agustins, els carmelitans i els framenors dels convents barcelonins. Justament aquell any, Benet XIII es feia ressò de la intenció de Bertran Nicolau de fundar un monestir de jerònims al Penedès o

tiorum monasterii praedicatorum Barchinonae, 1418, juny, 18 — 1443, abril, 20, f. 26r-27r, document extractat en el treball precedent, pàg. 512).

13. El 15 de març de 1434, els dominics es van vendre el censal mort en dues meitats iguals, una al mercader Joan de Torralba i l'altra la van permutar amb el ciutadà barceloní Francesc de Pla per un censal mort de 68 lliures 3 sous 7 diners. Com que tampoc no cobraven la pensió d'aquest darrer censal, van pledejar fins a aconseguir que es revoqués la permuta (27 de març de 1466). Com que seguien sense cobrar les rendes de la Cambra Apostòlica, el capítol conventual de Santa Caterina va decidir vendre's la meitat del censal mort que encara posseïen a Joan Andreu Sorts per 18.500 sous, en escriptura del 24 de setembre de 1476 del notari Antoni Vinyes, gràcies a la qual s'han pogut reconstruir les vicissituds d'aquest censal mort (vegeu el número [38] de la llista 1 de l'apèndix documental).

14. BUB, Manuscrits, núm. 1005 (*Lumen Domus*), f. 57r.

en un altre lloc de la diòcesi de Barcelona.¹⁵ Aquest desig va trigar una dècada a fer-se realitat amb la fundació de Sant Jeroni de Montolivet.

A partir de 1403, les actuacions conegudes de Bertran Nicolau mostren que va posar en pràctica l'objectiu que pretenia el testament: la salvació de la seva ànima mitjançant obres agradoses a la divinitat, especialment en la promoció de la vida religiosa. Com que la seva fortuna no va desaparèixer i va disposar de prou temps, gairebé vint anys, va tenir l'oportunitat de continuar i intensificar les ajudes als ordes amb què ja estava vinculat i, fins i tot, de crear-ne de noves, com les que féu als dominics. No li va importar que això superés amb escreix les disposicions testamentàries. Així, si el 1403 devia tenir una bona relació amb el convent d'agustins de Barcelona per llegar-li 1.500 lliures en censals morts que rendissin 50 lliures anuals amb l'objectiu que sufraguessin dos frares que preguessin per la seva ànima, posteriorment va fundar un nou convent de tall reformador, l'anomenada Casa de Déu, la dotació del qual era molt superior a la deixa testamentària i que servia perfectament als propòsits de la seva salvació. De fet, molt més en una lògica purament comptable.

El mateix es pot dir dels carmelitans, que tenien la mateixa deixa testamentària que els agustins i per als quals Bertran Nicolau va fundar un nou convent a Terrassa, també de factura renovadora. Així, de passada, donava un important cop de mà als cartoixans de Sant Jaume de Vallparadís, un dels altres grans beneficiaris del seu testament, que van poder vendre el castell de Vallparadís, on residien i que els havia quedat petit, per traslladar-se prop de Barcelona, concretament a Tiana, on bastiren un gran edifici, Santa Maria de Montalegre. És si fa no fa el mateix el que va passar amb els jerònims i tot sembla indicar que la fundació del convent de Santa Maria de Jesús, de franciscans observants, fou també el resultat d'un procés semblant amb alguns dels frares de Sant Francesc de Barcelona. Així es desprèn del que afirmen els àrbitres en el prèambol de la sentència de l'any 1433, en què afirmen que Bertran Nicolau va fundar monestirs de franciscans, agustins, carmelitans i jerònims.¹⁶ En aquest cas, per circumstàncies que desconeixem, la fundació es va retardar fins després de la mort de Bertran Nicolau, però n'és segura la participació dels seus béns.¹⁷

15. Carles DÍAZ MARTÍ, «Primera menció del futur monestir de Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 15 (2004), pàg. 17-26.

16. «Constet eciam ex facti evidencia dictum Bertrandum in vita sua multa monasteria construxisse, tam ordinis eiusdem cuius sunt petentes et eiusdem invocacionis [es refereix al monestir de Sant Jeroni de Montolivet] quam ordinum fratrum minorum, augustinorum et carmelitarum» (doc. 10).

17. La historiografia franciscana, a partir del segle XVIII, dona notícia de la intervenció dels cabals de Bertran Nicolau en l'erecció del convent franciscà observant de Barcelona, però el vincula a un llegat testamentari (Francisco MARCA, *Crónica de la Provincia Franciscana de Cataluña. Parte segunda*, edició a cura de José Martí Mayor, Madrid, 1987, pàg. 24; *Epítome de memorias del convento de Santa María de Jesús de la orden de menores observantes extramuros de Barcelona, y noticia de la bendición y colocación de la primera piedra*, Barcelona, 1817, pàg. 17). Un llegat testamentari amb aquesta finalitat no existeix en el testament de Bertran Nicolau, per la qual cosa considerem més probable que es tractés d'una donació, com en el cas dels dominics, bé que condicionada a l'erecció d'un nou convent. Podria tractar-se d'una fundació, com en el cas dels agustins, carmelitans o jerònims, però ho considerem més improbable perquè creiem que, si hagués estat així, la historiografia franciscana hauria deixat constància directa que Bertran Nicolau n'era el fundador. Ens podríem trobar en un cas intermedi. Per exemple, que Bertran

Es pot ben dir, doncs, que Bertran Nicolau va anar executant en vida, si se'n permet l'expressió, un testament millorat respecte a la intenció original que reflectia el de 1403. Allà on les circumstàncies ho possibilitaven, fundava un monestir o n'ajudava econòmicament un altre. Convençut com devia estar que era el millor ús que podia donar-los, esmerçava els seus diners en allò que pogués facilitar-li la salvació eterna. I d'aquí la promoció dels moviments monàstics renovadors: volia que els qui preguessin per la seva ànima i per la dels seus fossin frares honestos, devots i profundament religiosos, i els observants, aquells que es volien allunyar de les males pràctiques i costums que havien arrelat en algunes comunitats per portar-les a l'esperit de les regles originals, eren els que millor li garantien el seu propòsit.

Si partim d'aquesta base, pren tot el sentit que Bertran Nicolau no actualitzés el seu testament. La seva actuació en vida ja ho feia. Per a ell no devia tenir cap lògica anar novament al notari amb unes darreres voluntats que canviessin la distribució decidida l'any 1403. La modificava contínuament i ho va seguir fent mentre va viure. El testament de 1403 havia quedat obsolet i, paradoxalment, no tenia cap sentit canviar-lo. En tenia fer-ne un de nou que eliminés el llegat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per haver fundat Sant Jeroni de Montolivet? O anul·lar la deixa als agustins de Barcelona per haver dotat un nou convent d'aquest orde? Al nostre entendre, no, sempre i quan els llegats a aquests convents seguissin sent vàlids per a la finalitat de la salvació de la seva ànima. I si hi havia algun nou orde que fos objecte de la seva devoció, com va ser el cas dels dominics, en tenia prou de fer-los donacions, com hem tingut oportunitat de veure, sense haver de redactar un nou testament. Que les noves fundacions monàstiques i els ajuts als dominics fessin disminuir el valor de la seva heretat no creiem que el frenés gens ni mica a l'hora de prendre decisions.

Aquesta manera d'actuar va tenir com a conseqüència la progressiva devaluació de la seva heretat. El principal perjudicat va ser l'hereu universal, que era l'Hospital de la Santa Creu, com podrem veure més endavant.

Riquesa i activitat econòmica

La magnitud de la riquesa de Bertran Nicolau quedava ja ben manifesta en l'estudi anterior. Algunes xifres són ben significatives en aquest respecte: més de 30.000 lliures invertides en la fundació de tres monestirs l'any 1413, a les quals s'haurien de sumar 5.000 lliures pel cap baix en donacions i ajudes als dominics i framenors, i la compra d'un gran nombre de rendes en forma de censals morts i violaris per tota la Corona d'Aragó, tant a institucions, com a poblacions més petites o particulars.¹⁸

Nicolau pretengués fundar un nou monestir, al qual ja destinava alguna renda, però que per algunes dificultats no es pogués realitzar fins a l'any 1427, un cop ja havia mort. En aquest sentit, la fundació de Sant Jeroni de Montolivet va trigar un mínim de deu anys a fer-se realitat. La construcció del convent de Santa Maria de Jesús va acabar-se l'any 1429 (*Rúbriques de Bruniquer*, vol. 3, Barcelona, Imprempta d'Henrich y Companyia, 1914, pàg. 74).

18. Carles Díaz Martí, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 40, 117, 135 i 150.

En la biografia anterior, vam recollir en una llista totes les referències de censals morts i violaris adquirits per Bertran Nicolau de què vam tenir notícia. L'ampliem ara amb noves aportacions i li donem un nou format. El resultat es mostra en la llista d'instruments de crèdit de Bertran Nicolau (llista 1 de l'apèndix documental). En primer lloc, cada instrument de crèdit està identificat per un número entre claudàtors que ens permetrà identificar-lo al llarg del present treball. Sempre que ha estat possible trobar-ne informació, s'ha inclòs la de l'adquisició de l'instrument de crèdit per part de Bertran Nicolau, encara que el document en què ens basem no sigui el de la compra. Si no disposem d'aquesta dada, donem la primera en el temps, ja sigui una àpoca de pensió, una reclamació per deute o una lluçió. Hi queda especificat en la columna «Document». S'ha afegit el nom del censatari, els imports de la pensió i de la propietat i, si es tenen aquests dos, el del rèdit o interès corresponent. En nota a peu de plana hi ha les referències bibliogràfiques o arxivístiques en què se sustenta la informació de la taula i altres d'associades a aquell instrument de crèdit.

El resultat és prop d'una cinquantena de censals morts i violaris entre 1380 i 1417 que mostren clarament que la compra i venda d'aquests instruments crediticis fou una constant en els negocis del mercader barceloní durant tota la seva vida adulta. Des de ben jove —recordem que situem el seu naixement vers l'any 1355—, Bertran Nicolau va invertir el seu capital en la compra de deute públic, ateses les necessitats financeres de les corporacions locals i d'altres institucions, un aspecte prou ben estudiat en algunes localitats catalanes.¹⁹

Els venedors de deute públic a Bertran Nicolau recorren pràcticament tota la geografia catalana: les baronies de la Llacuna, Queralt i la Portella, la senyoria dels Santcliment a Lleida, el marquesat de Camarasa, el comtat de Cardona, les ciutats de Vic i Lleida, les viles de Berga i Puigcerdà, els termes de Lluçà i la vall d'Oló, a més del General de Catalunya. Però els tentacles del capital de Bertran Nicolau no es limitaven a les terres del Principat, sinó que s'expandiren per terres aragoneses —el General d'Aragó, la universitat de Calataiud, la vila de Pertusa i l'aljama de Terol— i mallorquines. Tal com es pot comprovar a la llista, la gran majoria dels venedors de censals morts i violaris a Bertran Nicolau localitzats són institucions públiques. Tan sols quatre escapen a aquesta categoria: dos són particulars, l'escrivà reial Guillem Gibellí i el pintor Jaume Asbert Desplà, el tercer és el monestir de Santa Maria de Montserrat i el darrer la Cambra Apostòlica de Benet XIII.

Si en l'anterior estudi posàvem com a exemple els casos de l'endeutament creixent del Consell General de Mallorca i la seva dependència del capital barceloní, procés

19. Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, CSIC, 2009; Jordi MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona. Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona, CSIC, 2001; Pere VERDÉS PIJOAN, «Per ço que la vila no vage a perdició». *La gestió del deute públic en un municipi català (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona, CSIC, 2004; Albert MARTÍ ARAU, «Governar deute en temps de crisi: Castelló d'Empúries (1386-1421)», *Anuario de Estudios Medievales*, 40/1 (2010), pàg. 129-179.

analitzat per Jordi Morelló²⁰ i en el qual Bertran Nicolau sobresortia com el major creditor, i el del comtat de Cardona, endeutat per raó de les despeses ocasionades per la participació del comte en les expedicions militars del rei Alfons,²¹ ara en podem afegir d'altres en què participà el nostre biografiat i que han merescut treballs específics.

Per exemple, el dels pobles que formaven la baronia de la Llacuna, que per prestacions al rei o per afers estrictament comunitaris, com plets o obres públiques, entraren en un cicle d'endeutament imparable durant la segona meitat del segle XIV que va fer impossible, no ja el retorn dels capitals dels censals morts, sinó tan sols les pensions. Es va haver d'implantar un impost nou, el vuitè, amb l'objectiu de tornar el capital a tots els creditors. El vuitè es va cobrar durant gairebé mig segle, de 1413 a 1462, fins que es van satisfer totes les quantitats pactades. Així, Bertran Nicolau hi va invertir com a mínim 4.670 lliures de capital (corresponen als instruments [2], [8], [9], [13], [44], [45] i [46]), de les quals els anys 1428-1429 es devien encara a la seva marmessoria més de 1.900 lliures.²² Sobre com es repartiren aquests diners entre els hereus, en parlarem posteriorment.

El de Cubells i el marquesat de Camarasa és també un cas paradigmàtic de com les necessitats financeres imposades per les demandes de la monarquia als municipis per sufragar les despeses dels conflictes bèl·lics portaren a l'espiral de l'endeutament mitjançant el recurs al censal mort, ja sigui per demandes directes, ja sigui per haver de tenir en condicions els elements defensius dels pobles.²³ Aquí Bertran Nicolau també hi va veure una bona oportunitat de negoci, tal com demostra l'adquisició de deute municipal (instruments [7], [20], [21] i [22]). Com també va acudir a les urgències dels habitants d'Oló, en lluita contra el seu senyor, l'abat de l'Estany, de qui es volien redimir. Bertran Nicolau els va vendre un censal mort de 500 sous de pensió l'any 1398 ([19]), tres anys després que els olonencs assaltessin i destruïssin el monestir de l'Estany, que es negava a perdre el terme que havia comprat trenta anys abans.²⁴ Però Bertran Nicolau no invertia només en les corporacions locals, sinó que aprofità també les angúnies financeres del papa Benet XIII, ofegat per les quantioses despeses en

20. Jordi MORELLÓ BAGET, «Mallorca i la seva dependència financera del Principat (segles XIV-XV): estudi dels censalistes catalans», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), pàg. 122-131; Jordi MORELLÓ BAGET, «Els creditors barcelonins i la gestió del deute públic de Mallorca», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 13 (2007), pàg. 313-350.

21. Andreu GALERA PEDROSA, «Endeutament i fiscalitat senyorial a la Catalunya del segle XV. El cas del comtat de Cardona (1419-1433)», a *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona: CSIC, 1999, pàg. 363-397.

22. Sobre el procés global d'endeutament de la baronia de la Llacuna i el retorn del deute, vegeu Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals. La gestió del deute públic a la baronia de la Llacuna (segle XV)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2008. Les dades sobre Bertran Nicolau i els seus hereus es troben a les pàg. 210-214 i 231-234.

23. El procés d'endeutament ha estat estudiat per Elena CANTARELL BARELLA, *La vida d'un poble de la Catalunya interior, segles XIV-XVI. Localització, recuperació, organització i explotació dels fons documentals de Cubells*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2013, tesi doctoral dirigida per la doctora Tere-sa Vinyoles, pàg. 234-271.

24. Llorenç FERRER I ALÓS i altres, *Oló, un poble, una història*, Oló: Associació Castell d'Oló, 1991, pàg. 56-62.

viatges i ambaixades per defensar la legitimitat del seu poder davant dels reis i de l'Església, per comprar el censal mort de 250 lliures de pensió anual que ja hem comentat que va donar poc després al monestir de Santa Caterina de Barcelona ([38]). Era, juntament amb el cavaller Francesc de Vilanova, el major censalista.²⁵

Un darrer cas en què Bertran Nicolau tingué un cert protagonisme és el dels Santcliment de Lleida, el deute dels quals era tan elevat en els darrers anys del segle xiv que optaren per vendre Flix i la Palma a la ciutat de Barcelona, que així aconseguia un port fluvial per a la importació de blat, tot evitant la ciutat de Tortosa. La Ciutat Comtal va pagar 15.000 lliures per la compra que no anaren a parar als Santcliment, sinó que serviren per a satisfer els diferents creditors, que s'agruparen en grups o veus. Els procuradors de la veu de Barcelona foren Bartomeu de Bonany, de la casa del rei i ciutadà de Barcelona, el donzell Simó Desllor, Francesc Marquet i Bertran Nicolau. Els creditors sembla que es van conformar a rebre de la ciutat la meitat de les pensions degudes fins aleshores més el capital dels seus censals morts.²⁶

Hem trobat nova documentació relacionada amb aquest procés en què Bartomeu de Bonany i Bertran Nicolau feren reconeixement a diferents creditors —cal suposar, en bona lògica, que els de la veu de Barcelona— de la part que els corresponia d'un censal mort de 7.000 lliures que la ciutat els va vendre el 3 de desembre de 1400 per saldar el deute que tenien contret amb els Santcliment lleidatans. És a dir, la ciutat no va pagar els creditors de Barcelona de cop, sinó que ho féu mitjançant un censal mort que va vendre als dos procuradors de la veu corresponent, Bertran Nicolau i Bartomeu Bonany, els quals, un cop comprat el censal, van fer reconeixement de la part que corresponia a cada creditor el primer de març de 1401.²⁷ El

25. El procés d'emissió de deute de Benet XIII a principi del segle xv ha estat estudiat per Jordi MORELLÓ BAGET, «L'endeutament a llarg termini del papa Benet XIII: radiografia dels primers creditors de censals de la Cambra Apostòlica», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 31 (2011-2013). Les referències a Bertran Nicolau es troben a les pàg. 289 i 304.

26. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Flix, un port fluvial blader per a Barcelona. La compra de la baronia de Flix i la Palma l'any 1400», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 23/24 (2002-2003), pàg. 465-507.

27. Posem com a exemple el reconeixement a Pere Tarascó, beneficiat de la seu de Barcelona, a qui corresponien 983 sous 3 diners dels 140.000 sous del preu de tot el censal mort: «Noverint universi quod nos, Bartholomeus de Bonany, de domo domini regis, et Bertrandus Nicholay, mercator, cives Barchinone, confitemur et recognoscimus vobis, discreto Petro Terasconi, prebitero beneficiato in sede Barchinone, quod in illa empcone quam nos fecimus, instrumento graciae interviniente, a venerabili Galcerando de Gualbis, claudio et cive predictae civitatis, velut procuratore, sindaco et actore universitatis dicte civitatis de octo mille septingentis quinquaginta solidis monete barchinonensis de terno censualibus, rentalibus et perpetualibus, vocatis comuniter de censuali mortuo, solvendis a prima die mensis ianuarii proxime preteriti ad unum annum ex tunc primum et immediate sequentem, et sic de inde singulis annis perpetuo in dicto vel consimili termino sive die, precio scilicet centum quadranginta mille solidorum dicte monete ad rationem sexdecim mille solidorum per mille solidos annue pensionis, cum publico instrumento inde facto in posse Bartholomei Exemeno, notarii infrascripti, tertia die decembris, anno a nativitate Domini millesimo ccccº, ut in eo largius est videre, habetis vos et habere debetis sexaginta unum solidos quatuor denarios et obolum Barchinone annuales pro eo, quia in dicto precio fuerit missi et conversi illi nongenti octuaginta tres solidi et tres denarii dicte monete qui vobis ut creditori honorabilis Francisci de Sancto Clemente, militis, Raymundi et Francisconi de Sancto Clemente, eiusdem

document consultat és clarament incomplet, ja que als dinou creditors que hi apareixen²⁸ se'ls reconeix una participació lleugerament inferior als 29.000 sous, poc més d'una cinquena part dels 140.000 que valia tot el censal mort. No havia passat

militis filiorum et eorum uxorum, ac universitatum suorum, locorum et castrorum, scilicet de Alcarracio, de Ruppe, de Lardecanis, et de Monteacuto, ac de Flix, et de la Palma ac manso de Flix pertinebant insolutum prorata eius quod per eosdem Franciscum, Raymundum et Franciscum de Sancto Clemente et universitates dictorum locorum et castrorum ac alios predictos vobis debetur, tam de precio illorum trecentorum solidorum annualium de censuali mortuo per Dominicum de Salars, filium Petri de Salars, dicti loci de Muntagut, ilderdensis diocesis, nomine suo proprio et nomine etiam procuratorio, syndicato et actoria dictorum Francisci, Raymundi et Francisci de Sancto Clemente et uxorum eorundem Raymundum et Franciscum, ac universitatum predictarum et earum singularium vobis ementi de peccunia et bonis vestris propriis et non de bonis ecclesie et vestris et quibus volueritis perpetuo venditorum, cum publico instrumento, quam pensionibus et missionibus exinde vobis debitis per totum mensem aprilis anni a nativitate Domini millesimi CCCi nonagesimi primi inclusive in illis scilicet septem mille libram dicte monete vobis, ut creditori predicto et nobis et aliis vestris et nostris conceditoribus de voce seu nomine huius civitatis Barchinone, consignatis de illis quindecim mille libris eiusdem monete quarum precio dictus honorabilis Franciscus de Sancto Clemente seu dictus Franciscus de Sancto Clemente, velut procurator suus, vendidit et concessit civitati Barchinone iamdicte et suis et quibus velit perpetuo predicta castra et loca de Flix et de la Palma et mansum de Flix, licet dictum empcionis instrumentum et instrumentum etiam apoche precie eiusdem sint tamen nostro nomine concepta et in eisdem de vobis mensio nulla fiat. Et ideo, agnoscendo vobis super hiis bonam fidem, confiterensque predictam sit veritate fulciri ac renunciantes excepcionis et ita non esse et in veritate non consistere, et dolo, malo et accioni in factum et omni alii iuri, rationi et consuetudini hiis obviantibus. Gratis et ex certa sciencia ex causa predicta et alias eis via, modo et forma quibus melius de iure valeat et cuius esse possit, damus, cedimus et mandamus vobis, eidem Petro Terasconi, ac etiam in vos et vestros transferimus omnia iura, omnesque acciones reales et personales et mixtas, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias, et alias quascumque que nobis competunt et competere possunt ac debent seu sint adquisita et adquisiti vigore predictae empcionis et alias in predictis sexaginta uno solidis quatuor denariis et obolo annualibus per nos nomine et ad opus vestri ac de peccunia vestra, ut predictur, emptis et in precio etiam eorundem quod est dictorum nongentorum octuaginta trium solidorum et trium denariorum et contra dictam universitatem dicte civitatis Barchinone ac alias quascumque personas, res et bona, racione et occasione eorundem...» (AHPB, Llibre comú, 1401, març, 1, f. 11r-12v).

28. Són els següents: Antoni Rovira (preu: 2.859 sous 6 diners, f. 1r-1v); Berenguer Bota, peller de pelfa (preu: 1.197 sous 6 diners; deute Santcliment: censal mort de 400 sous de pensió, f. 2r-3r); les germanes Angeleta i Alamanda, monges de Pedralbes, i Constança, monja de Valldonzella, filles del draper Bernat de Busquets (preu: 256 sous 5 diners i malla; deute Santcliment: censal mort de 100 sous de pensió, f. 3v-5r); Jaume Hospital, argenter ciutadà de Barcelona (preu: 1.630 sous 7 diners; deute Santcliment: censal mort de 500 sous de pensió, f. 5r-6v); Antoni Ballester (preu: 425 sous 6 diners; deute Santcliment: censal mort de 200 sous de pensió, f. 6v-7v); Maria, vídua de Bernat, ciutadà de Barcelona (preu: 96 sous 1 diner i malla, f. 8r-9r); Pere de Masnou, calderer, Nicolau Pere, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, Guillem Riera i Pere Arengues, marmessors de Maria, muller de Pere de Masnou (preu: 761 sous 10 diners; deute Santcliment: censal mort de 200 sous de pensió, f. 9v-10v); Pere Tarascó, beneficiat de la seu de Barcelona (preu: 983 sous 3 diners; deute Santcliment: censal mort de 300 sous de pensió, f. 11r-12v); Guillem Canyamars, rector de Sant Pere de Masquefa (preu: 2.227 sous; deute Santcliment: censal mort de 600 sous de pensió, f. 12v-14v); Violant, muller del ciutadà barceloní Guillem Oliver, i Sereneta, muller de Felip de Ferraria, i la donzella Joaneta, hereves universals de l'escrivà de la casa del rei Pere Sacosta (preu 1.119 sous 4 diners; deute Santcliment: censal mort de 500 sous de pensió, f. 14v-15v); Berenguer Forner, beneficiat de la seu de Barcelona (preu: 955 sous 4 diners; deute Santcliment: censal mort de 300 sous de pensió, f. 16r-17r); els beneficiats Pere de Sobiradell, Berenguer Forner, Pere de l'Era, en qualitat de marmessors d'Antoni Bovells, beneficiat de Santa Maria del Mar i Sant Joan de Barcelona (preu: 956 sous 11 diners; deute Santcliment: censal mort de 300 sous de pensió, f. 17r-18v); Pere de Vallfreda, àlies «Sabater», ciutadà de Barcelona, i els seus fills Pericó i Jaume (preu:

un any que la ciutat va començar a lluir totes aquestes participacions. Encara ho feia l'any 1407.²⁹

Tornant als instruments de crèdit de Bertran Nicolau (llista 1), es constata que una gran majoria dels censals morts dels quals sabem el preu, aproximadament dos de cada tres, el tenen igual o inferior a 20.000 sous. Entre 20.000 i 50.000, n'hi ha un 18%. Un altre 18% correspon als que tenen un preu entre els 50.000 i els 150.000 sous ([17], [26], [31], [34], [38] i [43]), el primer dels quals Bertran Nicolau el va adquirir l'any 1397. Aquestes grans inversions les va fer, doncs, en un període de maduresa i a grans corporacions, com són el General d'Aragó, el Consell de la ciutat i regne de Mallorca o la Cambra Apostòlica.

Perquè aquests negocis fossin rendibles, calia ser exigent amb els drets adquirits davant dels deutors, que generalment estaven en situacions de pobresa. Hi havia procediments legals que emparaven els drets que tenien els compradors d'instruments de crèdit. Així, veiem com Bertran Nicolau, juntament amb d'altres, acudia als tribunals eclesiàstics i seglars per forçar el pagament de les pensions als pobles que formaven la senyoria dels Santcliment a Lleida ([4]).

En aquest sentit, tenim constància que Bertran Nicolau, d'altra banda extraordinàriament generós amb els ordes monàstics, era extremament zelós dels seus drets, fins al punt de resultar incomprensible per a aquells a qui ajudava, en un testimoni que confirma el caràcter rigorós i sever que ja li atribuïem en l'estudi anterior.³⁰ El cas és que, poc després de la compra dels llocs de Concabella i Gra al comte Jaume d'Urgell (15 d'octubre de 1411) i de la presa de possessió pel prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Ramon Joan, en nom de Bertran Nicolau (17 d'octubre de 1411), el jerònim Joan Boil anà a Concabella per regir aquells llocs. La primera gestió que assumí fou la de redimir els deutes contrets pel comú d'aquesta localitat.³¹ Per aquesta raó, el mercader barceloní li donà 188 lliures que serviren per a saldar deutes i pa-

1.275 sous 2 diners; deute Santcliment: censal mort de 600 sous de pensió, f. 18v-19v); Arnau Roure, ciutadà de Barcelona (preu: 4.524 sous; deute Santcliment: censal mort de 1.000 sous de pensió i violari de 1.000 sous de pensió, f. 20r-21r); Pardo de la Casta, cavaller, conseller i *merino* de la ciutat de Saragossa (preu: 5.343 sous 5 diners; deute Santcliment: censal mort de 800 sous de pensió, f. 21r-22v); Berenguer de Matamala, canonge de la seu de Barcelona, i el notari Pere Rovira, marmessors del ciutadà Berenguer de Santjust (preu: 327 sous; deute Santcliment: censal mort de 100 sous de pensió, f. 22v-24r); Joan de Vall, ciutadà de Barcelona, com a legítim administrador dels seus fills Joan i Bertran (preu: 596 sous 4 diners; deute Santcliment: censal mort de 200 sous de pensió, f. 24v-25v); Elionor, vídua del ciutadà Ramon Bussot (preu: 606 sous 6 diners; deute Santcliment: censal mort de 200 sous de pensió, f. 26r-27r). No es distingeix el nom del darrer perquè està tacat, però té un preu reconegut de 2.624 sous 3 diners i el deute que hi tenien els Santcliment era per un censal mort de 800 sous de pensió. Els folis fan referència al manual de Bartomeu Eiximeno citat a la nota anterior.

29. Cal fer notar que, dels dinous creditors del manual de Bartomeu Eiximeno, n'hi ha nou que apareixen a la llista de les èpoques de liquidació aportada per Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Flix, un port fluvial blader per a Barcelona», *op. cit.*, pàg. 484-488. En set casos, la quantitat pagada coincideix exactament amb l'import del repartiment reconegut pels dos procuradors i en els altres dos la diferència és mínima.

30. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, *op. cit.*, pàg. 44.

31. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, *op. cit.*, pàg. 114.

gar gestions, com els viatges del mateix frare o els honoraris dels notaris. Així, per exemple, Joan Boil va pagar 11 sous per treure un trasllat de la crida que es va fer pels llocs de Concabella i Gra, «com açò me hagués dit en Bertran Nicholau que u fes traure». L'apunt que dona testimoni del rigor del mercader barceloní, datat el 12 d'agost de 1412, no és una despesa, sinó un ingrés que corresponia al senyor jurisdiccional del lloc pel dret dels herbatges: «Ítem pos en data, los quals atur vers mi, sis florins del preu dels erbatges que la universitat vené a uns carnicers de Cervera, la qual cosa la dita universitat no pogués fer sense exprés consentiment de senyor, com los dits erbatges sien de senyor. E yo, rahonant aquest fet al sènher en Bertran Nicholau, me dix que hagués d'ells tot lo preu, lo qual preu era de XXI florins, poch més o menys. E yo, havent compassió de lur pobresa, no me n'he volgut aturar sinó los dits sis florins».³²

Per cloure aquest apartat, donem notícies de la participació de Bertran Nicolau en activitats econòmiques diferents de la compravenda de censals morts i violaris, cosa que no havíem pogut fer en l'estudi anterior per manca d'evidències documentals, tant de la nostra cerca documental com dels estudis dedicats als mercaders, tal com vam posar de manifest. Però se n'ha posat una al descobert recentment: Bertran Nicolau donà en comanda a Nicolau Cabot, mercader barceloní, trenta lliures de safrà valorades en 53 lliures 4 sous perquè en el seu viatge a Pisa-Nàpols-Sicília en la nau de Francesc i Pere Mataró les vengués i comprés blat. Hi veiem un Bertran Nicolau ben jove, ja que la comanda té data del 22 de juliol de 1374, més d'un lustre abans que assolís oficialment la ciutadania barcelonina.³³

D'altra banda, per tres documents del 17 d'abril de 1396 ens assabentem que Bertran Nicolau havia format una societat amb els mercaders tortosins Bartomeu Joan, Esteve Palau i Ramon Manresa l'objectiu de la qual era l'exportació d'unes dues-centes gerres de mel de Tortosa fins a Beirut.³⁴ El fet que els documents reconguin deutes amb Bertran Nicolau ens fa pensar que aquest havia posat la major part del capital, mentre que la resta, que de fet eren tortosins, s'encarregaren de comprar, transportar i embarcar la mel cap a Llevant. De fet, no és un cas aïllat, sinó que s'han

32. ACA, Monacals d'Hisenda, vol. 2527, f. 12r.

33. Gloria POLONIO LUQUE, *Exportación e importación en y desde el Mediterráneo en la Baja Edad Media. Mercaderes, mercancías y rutas comerciales (1349-1450)*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2012, tesi doctoral dirigida pel doctor Josep Hernando, pàg. 67, doc. 466.

34. Els folis del manual on estan escripturades les minutes d'aquests documents estan en força mal estat per taques, forats i marges desapareguts. El que n'hem pogut extreure és que, en el primer document, el mercader barceloní Joan de Ribes reconegué que devia 135 lliures 6 sous 9 diners a Bartomeu Joan i que va rebre les 200 gerres de mel el mes de febrer de 1396. En el segon document, Bartomeu Joan cedí l'anterior deute a Bertran Nicolau per raó de la societat que tenien formada amb Ramon Manresa i Esteve Palau. En el darrer instrument, Bartomeu Joan i Esteve Palau cediren a Bertran Nicolau els drets que tenien sobre les 200 lliures que van donar als mercaders Bernat Mestre, de Barcelona, i Joan Vilar, de Saragossa, que els havien portat en comanda a Beirut, segons havien pactat en escriptura del 17 de febrer de 1396, i que estaven invertides en 220 gerres de mel de Tortosa. Es diu també que la comanda s'havia fet a risc, perill i fortuna de la societat mercantil (AHPB, Arnau Lledó, *Manuale undecimum comune*, 1395, juliol, 19-1396, agost, 2, f. 109r-109v).

documentat altres exportacions de mel, que majoritàriament es produïa a la zona sud de Catalunya i nord del regne de València, en direcció als ports de la Mediterrània oriental, com Rodes, Beirut o Alexandria, a final del segle XIV i principi del XV.³⁵ Aquest negoci relacionat amb la zona de l'Ebre se suma al que ja havíem donat sobre una comanda que féu l'any 1398 a un mercader de Sant Mateu del Maestrat, Francesc Dende.³⁶

Una darrera notícia és la concessió d'una pròrroga del dret de marca que el rei Martí havia concedit per quatre anys a favor de Bertran Nicolau i en contra de les persones i dels béns dels súbdits del comte de Foix. Aquesta pròrroga fou sol·licitada al monarca pel mercader barceloní pels dubtes que tenia que les excepcions que s'apliquessin retardessin l'execució de la marca que ja tenia.³⁷ Tenint en compte que li havia estat concedida per quatre anys i que la pròrroga té data del 18 de gener de 1401, no és gens inversemblant que procedís d'algun greuge fet a Bertran Nicolau arran de la invasió de Catalunya per part del comte de Foix.³⁸

LES FUNDACIONS MONÀSTIQUES

Apleguem aquí algunes dades que completen el relat general que vam fer de dues de les tres fundacions monàstiques de Bertran Nicolau: la Casa de Déu i la Vall de Sant Jaume.

Casa de Déu

El primer monestir fundat per Bertran Nicolau fou la Casa de Déu, de l'orde dels ermitans agustins. Gràcies a l'instrument de dotació del convent, un trasllat del qual es troba a la col·lecció de pergamins municipals de Barcelona,³⁹ més quatre altres documents localitzats sobre el període inicial d'aquesta casa religiosa (doc. 1, 2, 6 i 7 de l'apèndix documental), podem fonamentar, ampliar i corregir el que vam dir sobre aquesta fundació en la primera biografia de Bertran Nicolau.⁴⁰

El primer pas de caràcter econòmic per fundar el nou monestir fou la compra de la seva seu. Així, Bertran Nicolau donà amplis poders a Joan Cassà i a Francesc Co-

35. Claude CARRERE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, Barcelona, Curial, 1977, pàg. 331-332.

36. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 39.

37. ACA, Cancelleria, reg. 2287, f. 14v.

38. Sobre la invasió del comte de Foix, vegeu Maria Teresa FERRER I MALLOL, «La sucesión de Juan I de Aragón por Martín I y la invasión del conde de Foix. La participación de Barcelona en la defensa de Cataluña (1396-1397)», a *Castilla y el mundo feudal*, Valladolid, Junta de Castilla y León, 2009, pàg. 381-396.

39. AHCB, Pergamins, 1A 1058, regestat a Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Any 1396-1440 (volum III)*, Barcelona, Institut de Cultura, Arxiu Històric de la Ciutat, pàg. 206-207, doc. 1058. Si no es diu el contrari, utilitzem aquesta font en aquest apartat.

40. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 131-143.

rones, agustins del convent de Barcelona, per negociar la compra de la casa anomenada Castellnou i un molí enrunat, situats a la parròquia de Sant Pere de la Gornal, amb el seu propietari, Francesc de Montbui, donzell domiciliat al Penedès (doc. 1). La compra va fer-se només quatre dies més tard, el 4 de desembre de 1412, al mateix Castellnou. El venedor no fou tan sols Francesc de Montbui, sinó també la seva filla Joana, que més endavant estigué representada per un procurador, Antoni Busquets, d'Arbúcies. Molt possiblement aquesta és la causa per la qual el notari que escripturà la venda, Guillem Torrademer, fos també d'aquesta localitat. Si Bertran Nicolau havia donat als dos frares la possibilitat de negociar el preu fins a un màxim de 13.000 sous, aquesta fou la quantitat final que es pactà, si bé s'inclogueren dos altres béns: una masia que havia pertangut a Geralda, muller de Bernat Cailló, i dues peces de terra que havien estat de Pere Palau. Malgrat que els dos frares havien rebut poders per rebre l'homenatge i fidelitat dels homes i dones de Castellnou, ni a l'època de la venda ni a l'acta de dotació es fa menció que la jurisdicció formés part de la transacció. Joan Cassà va fer un primer pagament de 3.000 sous al cap de pocs dies de tancar-se la venda (20 de desembre de 1412) i els 10.000 restants es pagaren mitjançant la taula de canvi de la ciutat de Barcelona (doc. 2).

El valor de tot el que donà el fundador, malgrat que certa historiografia afirma que atenyia les 14.000 lliures —possiblement per analogia a Sant Jeroni de Montolivet, que sí arribà a aquesta xifra—, seria sensiblement inferior, segons els càlculs que es desprenen de l'acta de dotació. Estaria format per la casa anomenada Castellnou, seu del monestir, per la qual el fundador va pagar 13.000 sous, 3.000 sous que Bertran Nicolau va lliurar a Joan Cassà, part en numerari i part a la taula de canvi de la ciutat de Barcelona, un censal mort sobre el General d'Aragó ([14]) i tres sobre el regne i ciutat de Mallorca ([31], [32] i [33]).⁴¹ La suma de tots aquests béns és de 9.800 lliures, 9.050 de les quals corresponen al preu dels quatre censals morts, que rendien anualment 565 lliures 12 sous 6 diners (6,25%).⁴²

La dotació es va fer «domino Deo et beatissime Virgini Marie, eius matri, ac dicto beato Augustino, et dicte domui sive monasterio, et eius priori et conventui quicumque pro tempore et perpetuo fuerint successive, et vobis, venerabili honesto et religioso fratri Johanni Cassani, hiis presenti, lectori dicti ordinis, locumtenenti et vicario ad hec specialiter constituto, creato et ordinato ab honorabile fratre Johanne Clementis, provinciali provincie Aragonum, dicti ordinis fratrum heremitarum Sancti Augustini». Amb els béns donats, Bertran Nicolau demanava als frares que, un cop obtinguda la preceptiva llicència apostòlica, edificuessin un monestir a la casa

41. Tot i que ens basàvem en una altra font, concretament en un inventari d'escriptures relacionades amb la Casa de Déu que es guardava a l'escripció del Consell de Cent de Barcelona, la coincidència amb les rendes dotals procedents de censals morts és gairebé perfecta. Tan sols hi ha una discrepància: la renda del censal mort sobre el General d'Aragó no era, com afirmava aquella font, de 2.200 sous, sinó de 2.062 sous 6 diners (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 199-203, doc. 57).

42. Les pensions dels censals morts [14] i [31] havien estat reduïdes. Si no s'haguessin canviat, les pensions donades per Bertran Nicolau haurien estat de 650 lliures (7,18%).

anomenada Castellnou «cum ecclesia, campanali, campana, cimiterio, domibus et aliis necessariis officiniis illamque libris, jocalibus et ornamentis aliisque necessariis». El fundador demanava que el monestir estigués «sub invocacione dicte beatissime Virginis Marie, matris Dei, et dicti beati Augustini, ad quam et quem magnam devocionem gero».

Com en el cas de Sant Jeroni de Montolivet, demanava que hi anessin a viure immediatament sis frares preveres de l'orde, inclòs el prior, que «vivant in comuni in dicta domo sive monasterio secundum regulam dicti Beati Augustini, et celebrent missas ac alia divina officia, iuxta ipsam regulam, in ecclesia ipsius monasterii et alias impendant perpetuo Domino famulatum». Ara bé, passats tres anys a comptar del primer de maig de 1413, el nombre havia de ser ja de deu o dotze («incontinenti ipsis tribus annis preteritis, morentur et habitent et morari et habitari habeant perpetuo in dicta domo sive monasterio decem vel duocedim fratres dicti ordinis, computato in eis priore ipsius domus sive monasterii»). Respecte a peticions personals de caire espiritual, Bertran Nicolau pregava «caritative priorem et fratres dicte domus sive monasterii quicumque perpetuo fuerint quod celebrent missas et alias orent ad Dominum pro animabus mei parentum et benefactorum meorum ac omnium fidelium defunctorum».

En una nova analogia amb el procediment seguit en la fundació de Sant Jeroni de Montolivet, el mercader barceloní es reservava el cobrament de les rendes dels censals morts, per bé que després les havia de donar al monestir o al seu legítim procurador, als quals pregava que les destinessin a la construcció del nou monestir, a la compra de béns necessaris i al sosteniment dels religiosos.⁴³ Així es féu, tal com posen de manifest les èpoques que el prior del convent, Antoni Vidal, fermà al fundador per les rendes rebudes l'any 1415 i 1416 (doc. 6 i 7). Mentre que la primera és tan sols d'una part, la segona ateny la totalitat de les rendes anuals. A la mort del fundador, la comunitat podria rebre ja directament les pensions dels censals morts dotals.

Bertran Nicolau va incloure una clàusula que impedia la mutació o transferència del monestir fora del Castellnou, amb la clàusula que, si això passés, els béns dotals havien de transferir-se al monestir de franciscans de Vilafranca del Penedès.⁴⁴ Tan-

43. «Quod postquam ego pensiones dictorum censualium mortuorum et cuiuslibet eorum habuero seu recepero, ut est dictum, habeam et teneam ipsas pensiones et quamlibet earum anno quolibet tradere et delibere priori et conventui dicte domus sive monasterii sive eorum legitimo et sufficienti procuratori. Quicquid prior et conventus sive eorum legitimus procurator distribuunt et convertant anno quolibet ipsas pensiones in faciendo construere et edificari dictam domum sive monasterium et in emptionibus ornamentorum, librorum, jocalium et aliorum necessariorum dicte domui sive monasterio et etiam in provisione sive sustentacione vite ipsorum prioris et conventus.»

44. «Et si forte, quod absit, dicta domus sive monasterium, tractatu facto seu consensu prioris et conventus eiusdem seu alterius cuiuscumque persone ecclesiastice vel seculari cuiuscumque gradus, prehemencie aut condicionis existeret seu alias quovismodo, mutaretur seu transferretur extra terminum seu terminos dicte domus de Castellnou, in hoc casu volo, statuo et ordino ego, dictus Bertrandus Nicholai, quod dicta domus vocata de Castellnou, cum omnibus et singulis terris, honoribus, possessionibus, redditibus, iuribus et pertinentiis suis et omnia censualia mortua supradicta, tam in preciiis quam in pensionibus eorundem et alia etiam omnia et singula per me supra donata, amittantur et per-

mateix, l'any següent es procedí al trasllat a la quadra de Miralles per les dificultats sofertes a l'emplaçament original. Aquest canvi, que comptà amb la corresponent llicència apostòlica, no modificà els estatuts de la nova casa religiosa.⁴⁵

El fundador també especificà què s'havia de fer quan els censals morts fossin lluits: dipositar-ne el preu en un lloc segur fins que fossin invertits en la compra de noves rendes, no tan sols amb el coneixement del prior i del convent, sinó també del fundador i, després de la seva mort, de dos consellers de la ciutat de Barcelona. Els consellers, però, no foren nomenats protectors en l'acta fundacional, sinó més endavant, l'any 1419.⁴⁶

Finalment, el document fundacional inclou nou capítols amb normes que donaven un caràcter clarament observant a la institució i que anaven més enllà del que prescrivía la regla de Sant Agustí. Regulaven aspectes com l'elecció i la periodicitat anual del prior, la tinença particular de béns per part dels religiosos i l'admissió de nous membres. El precedent era el convent agustí de Fraga, on s'havia introduït la reforma l'any anterior i al qual fa referència explícita el capítol vuitè.⁴⁷

Després de l'establiment a la quadra de Miralles, la comunitat va comprar diferents propietats, com el mas Mascaró, fins que, poc després de la mort de Bertran Nicolau, el convent fou dissolt i els seus béns anaren a parar a l'Hospital de la Santa Creu i al convent de Sant Agustí de Barcelona. Els perjudicats litigaren fins que es revocà l'extinció a inici de la dècada de 1430.⁴⁸

Vall de Sant Jaume

La tercera fundació monàstica de Bertran Nicolau, el convent carmelità de la Vall de Sant Jaume, emplaçada al castell de Vallparadís, és també la més desconeguda i la que presenta més incògnites a causa de la seva efímera existència, inferior a una dècada (1413-1423). No tenim l'acta fundacional completa ni tampoc coneixem les causes precises de la seva fi. Almenys sí que se sabem les coordenades bàsiques del seu naixement, el 4 de novembre de 1413, el procés de compra del castell als cartoixans

dantur dicte domui sive monasterio quam seu quod hedificari et construhi facio et eius priori et conventui, et adquirantur et aplicentur monasterio fratrum minorum Ville Affranche (sic) Penitensis et eius conventui, omni contradiccione cessante. Cuiquidem conventui fratrum minorum dicte Ville Franche Penitensis ego, in ipso casu, predicta omnia et singula que supradictis domui sive monasterio quam seu quod hedificari proposui dedi, ut est dictum, dono, concedo et assigno in posse notarii infrascripti, tanquam publice persone pro eis et aliis quorum intersit legitime stipulantis.» Es confirma, doncs, la informació aportada en una història vuit-centista del convent (José QUER MONTSERRAT, *Libro de la historia y narración de las cosas más memorables del convento de la Casa de Dios*, edició a cura de José Luis Santiago, Madrid, Editorial Revista Agustiniana, 2001, pàg. 21).

45. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 139.

46. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 140.

47. José QUER MONTSERRAT, *Libro de la historia y narración de las cosas más memorables*, op. cit., pàg. 23-25; Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 134-135.

48. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 139-143.

de Vallparadís, els frares que poblaren el nou monestir, algunes gestions de tipus econòmic i alguns dels actors que intervingueren en el procés de desmantellament.⁴⁹

Hi afegim tres documents que aporten algunes dades prou interessants. En primer lloc, el prior, Jaume Berenguer, va comprar un esclau que havia pertangut al darrer abat de Sant Cugat del Vallès per 50 lliures barceloneses el dia 6 de febrer de 1415 (doc. 3). L'època es va fermar el mateix dia.⁵⁰

El segon és molt valuós, ja que ens informa que la dotació de la nova casa religiosa era de 9.000 lliures i estava formada per censals morts i diners. Així consta en l'època que el prior fermà a Bertran Nicolau (doc. 4). Fins ara tan sols havíem pogut documentar un censal mort de 6.750 lliures de propietat i 400 lliures de pensió anual sobre el regne i ciutat de Mallorca ([34]) com a dotació del nou convent carmelità i que fou destinat a la compra del castell de Vallparadís. Però és evident, a la llum d'aquest document, que hi havia 2.250 lliures més.

Aquest document permet donar una altra interpretació a la bestreta de 3.000 lliures que Bertran Nicolau va fer el 7 de maig de 1414 perquè els carmelitans compressin la quadra de Vallparadís. Aquests diners eren de béns propis de Bertran Nicolau i, per tant, no formaven part de la dotació. Si aleshores havíem dit que aquest avançament de diners era un indicatiu d'una mala situació econòmica de la nova comunitat, no creiem que es pugui sostenir aquesta informació quan sabem que la dotació no es féu efectiva fins al 6 d'abril de 1415. En conseqüència, l'únic que va fer Bertran Nicolau fou avançar uns diners que es devien necessitar perquè es tanqués la compra de Vallparadís mentre no es feia el traspàs de la propietat de tots els béns dotals del nou monestir.

Finalment, Bertran Nicolau i Bernat de Riusec, que era aleshores el vicari general de l'orde del Carme i el prior provincial de Catalunya, es van posar d'acord perquè Jaume Berenguer fos per sempre el prior de la Vall de Sant Jaume, la qual cosa contravenia les constitucions de l'orde. Tanmateix, una de les clàusules de la fundació del monestir especificava que el fundador i Bernat de Riusec podien de mutu acord modificar qualsevol capítol, i així ho feren en aquell que deia que «lo prior qualsevolia qui per temps serà en lo dit novell monastir hage lo offici e lo regiment del dit priorat, segons les constitucions del dit orde de Santa Maria del Carme». No deixa de ser una mesura sorprenent, sobretot si tenim en compte que a la Casa de Déu s'havia imposat l'elecció anual de priors i que els jerònims també escollien periòdicament el seu superior. Al document s'apunten algunes causes d'aquesta mesura: la petició de persones devotes al monestir i la gran diligència i treball de Jaume Berenguer, gràcies al qual es resava puntualment l'ofici diví, es predicava, es confessava i es feien obres de caritat que donaven un gran exemple al poble. Es demanava que els generals, els provincials i altres mandataris de l'orde del Carme respectessin la decisió i que el pontífex la sancionés (doc. 5).

49. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 147-153; Jill R. WEBSTER, «La trista història del convent de Nostra Senyora del Carme de Vallparadís (Terrassa)», *Anuario de Estudios Medievales*, 25-1 (1995), pàg. 215-234.

50. AHPB, Arnau Lledó, *Llibre comú*, 1415, gener, 10 — 1415, febrer, 14, f. 25v.

No va ser així. Jaume Berenguer va poder mantenir-se en el priorat només fins que l'any 1420 el capítol general el va destituir. La decisió li fou comunicada per Jaume Pujades, que acabava de rebre el nomenament de provincial o definidor de Catalunya en substitució de Bernat de Riusec i que havia estat durant els anys anteriors prior del convent de Barcelona.⁵¹

EL LLEGAT TESTAMENTARI

La disminució patrimonial

En morir Bertran Nicolau el 27 de juny de 1421, els marmessors feren inventari de tots els seus béns. En dona notícia el cronista de Sant Jeroni de la Murtra, Francesc Talet, que ho consultà en un quadern de la marmessoria que es conservava a l'arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: «Summa major que munten tots los béns, axí mobles com immobles, censals, pensions, mandes, com deutes simples deguts per molts singulars, com appar per menut en lo inventari, les quals he contades fins al dia present, que comptam a 7 de nohembre de 1421, e aquelles eren degudes al dit en Bertran Nicolau trenta-sis mília quoranta-nou lliures dos sous y vuyt (xxxvi m xxxviii^o lliures ii sous viii)». Com que els llegats sumaven 20.440 lliures, el resultat net per a l'hereu universal, que fou l'Hospital de la Santa Creu, era d'unes 16.000 lliures.⁵²

Ara bé, a la sentència arbitral sobre el repartiment de l'herència, pronunciada el 18 de desembre de 1433 (doc. 10), s'aporta un conjunt de dades econòmiques determinants per entendre l'evolució posterior del llegat del mercader barceloní. En primer lloc, es diu que els llegats testamentaris eren de 17.300 lliures, 3.000 menys que les comptabilitzades el 1421.⁵³ El més important, però, que afirmen els àrbitres és que només hi havia 9.105 lliures de censals morts i béns líquids per repartir, ja que la resta era irrecuperable, dada que posaven en contraposició a la situació quan va tes-

51. S'ha apuntat com a hipòtesi, a falta de més documentació, que la destitució era un càstig pel suport de Jaume Berenguer a l'antipapa Benet XIII (Jill R. WEBSTER, «La trista història del convent», *op. cit.*, pàg. 227-228). Potser l'orde tan sols volia eliminar l'excepcionalitat d'un prior vitalici. La incògnita resta oberta.

52. Carles DÍAZ MARTÍ, *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la Murtra*, *op. cit.*, pàg. 132; Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, *op. cit.*, pàg. 36-37.

53. En els divuit anys transcorreguts entre el testament i la mort, alguns beneficiaris devien morir i algunes donzelles que havien de rebre un ajut per al dot ja es devien haver casat. En la còpia del testament de Bertran Nicolau que procedia de la marmessoria de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, algunes notes escrites al marge indiquen aquesta circumstància. Així, s'escriu que són caduques les deixes a Jaume de Viladecans (10 lliures), a Francesc Oliver (10 lliures), a les filles de Bartomeu Oliver (25 lliures), a Bartomeu Oliver (10 lliures), a Guillem Gibert (5 lliures), a Pere Oliver (5 lliures), a les filles de Pere Oliver (50 lliures) i al notari Francesc Clariana (10 lliures). El llegat de 2.250 lliures per a la fundació de tres beneficis a Sant Pere de Castellet ja s'havia complert perquè el testador els havia unit al monestir de Sant Jeroni de Montolivet (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, *op. cit.*, pàg. 159-164).

tar. Consideraven els àrbitres que, si Bertran Nicolau hagués mort quan va redactar el testament l'any 1403, a l'hereu universal, que era l'Hospital de la Santa Creu, li hauria correspost una quantitat superior a la suma de tots els llegats.⁵⁴

D'aquestes dades, arribem a la conclusió que l'any 1403 Bertran Nicolau tenia, pel cap baix, unes 40.000 lliures, que són les que resulten de sumar als llegats testamentaris la part que els àrbitres consideraren que hauria rebut l'hereu universal. Segurament, però, aquesta quantitat era en realitat molt superior, perquè, quan va morir l'any 1421, la suma dels béns era lleugerament superior a les 36.000 lliures i pel camí havia donat part dels seus actius, almenys 40.000 lliures, en allò que hem anomenat una execució en vida d'un testament millorat.⁵⁵ Ara bé, bona part de la riquesa de l'heretat era purament nominal, ja que només es podia comptar d'una manera real i efectiva amb una quarta part, segons la sentència arbitral de 1433.

Què havia passat? D'una banda, els actius de Bertran Nicolau, fonamentalment censals morts sobre institucions públiques molt endeutades, s'havien devaluat. L'evidència que posaren al descobert els àrbitres és que hi havia unes 25.000 lliures que no es podien cobrar. En aquest sentit, és significativa la disminució del percentatge d'interès dels censals morts que va adquirir al llarg del temps. Durant el segle XIV, se situa entre el 7,14% i el 10%. A partir de l'entrada del nou segle, l'interès baixa significativament i tan sols una vegada queda per sobre del 7,14% ([38]), sent habituals taxes al voltant del 5%. Cal sumar-hi la disminució de l'interès d'alguns censals morts per reducció de la pensió a pagar per part del censatari. Així es documenta pels instruments [14] (del 9,09% al 6,19%), [22] (del 10% al 6,25%), [26] (del 6,67% al 6,25%) i [31] (del 7,14% a 6,25%), en una evidència de la devaluació progressiva d'aquests actius. De fet, les dificultats que tenien les corporacions públiques per fer front al pagament de les pensions els obligava a lluir censals per comprar-ne d'altres amb un interès més reduït en el mercat del crèdit o, directament, a negociar quitances, tal com hem vist per als Santcliment de Lleida o la baronia de la Llacuna, i que se sumen a d'altres casos ja estudiats, com els del Consell General de Mallorca.

54. «Constet eciam dictum Bertrandum in dicto suo testamento multa fecisse legata que sumam capiunt decem septem mille trecentarum librarum Barchinone et ultra. Constet eciam nobis dictum Bertrandum in vita sua aliqua de dictis legatis solvisse et implevisse. Constet eciam bona dicti Bertrandi que sue tempore mortis fuerunt reperta, creditis deductis et debitis dicte hereditatis inutilibus rescatis, ac expensis pro dicta hereditate deffendenda factis a dicte hereditatis cumulo separatis, bona dicte hereditatis non sufficere ad integram legatorum mortis tempore debitorum satisfactionem. Constet eciam verisimiliter quod si dictus Bertrandus tempore sui facti testamenti mortuus fuisset, porcio hereditatis, eciam integre solutis legatis, non minor quam legatorum omnium vel maioris partis fuisset. Constet eciam quod in dicta hereditate non sunt censualia seu bona liquida que sumam capiant novem mille centum quinque librarum vel circa cum alia debita dicte hereditatis sint in magna parte irrecuperabilia» (doc. 10).

55. 9.800 lliures per a la Casa de Déu, 14.000 per a Sant Jeroni de Montolivet, 9.000 per a la Vall de Sant Jaume, 4.500 per a Santa Caterina, a les qual hauríem de sumar altres quantitats desconegudes per a la fundació de l'hospital i la capella del Sant Esperit de Terrassa i per a l'erecció d'un convent franciscà observant a Barcelona.

Però la devaluació dels actius no és l'única causa de la insuficiència de l'heretat de Bertran Nicolau per pagar els llegats i deixar alguna quantitat a l'hereu universal. La inversió contínua de capital per aconseguir la salvació eterna que es va materialitzar majoritàriament en donacions per a monestirs va agreujar aquest procés perquè, lògicament, el mercader donava aquells que eren més segurs.⁵⁶ Per tant, al llarg dels divuit anys entre la redacció del testament i la seva mort, Bertran Nicolau va donar els millors actius que tenia mentre es quedava amb els més devaluats. Així, aquells que estaven carregats sobre deutors en situació d'insolvència formaven majoritàriament la seva heretat i, per això, només una quarta part de les aproximadament 36.000 lliures eren recuperables.

Com que aquests actius tòxics, per utilitzar una paraula habitual en el context econòmic actual, no foren objecte de repartiment en l'herència, han generat menys documentació i, com a conseqüència, han quedat en bona part ocults al nostre estudi, que ha localitzat majoritàriament aquells que es donaren als nous monestirs o als principals beneficiaris del testament. Sembla, per la referència a l'apunt sobre l'inventari —«com deutes simples deguts per molts singulars»—, que el deutors insolvents eren majoritàriament particulars, un sector del qual tan sols hem localitzat dos instruments ([17] i [35]). Si afloressin aquests actius irrecuperables, creiem que la llista d'instruments de crèdit s'ampliaria significativament.

Això ens porta novament a valorar l'actuació del mercader barceloní durant l'etapa final de la seva vida. És versemblant que ignorés que estava descapitalitzant l'heretat i que, per tant, posava en risc els llegats testamentaris i deixava sense res l'hereu universal, sobretot si tenim en compte que era un personatge avesat des de ben jove als negocis econòmics? Al nostre entendre, no. I això reforça la nostra hipòtesi segons la qual va decidir testar en vida fent donacions en allò que li pogués reportar un avantatge per salvar-se. Si en el testament de 1403 va fer un llegat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè sis preveres resessin per la seva ànima, no és una millora evident fundar un monestir jerònim directament, si es presentava l'oportunitat? Així aconseguia el que volia en vida i així ho féu amb Sant Jeroni de Montolivet. Amb aquest procedir, les voluntats i el repartiment expressats en el testament anaven quedant obsolets, però tampoc no hauria tingut sentit canviar-lo. El que de debò l'interessava era el que es podia permetre fer en vida amb els actius més sanejats per assegurar-se un lloc al cel. Desconfiat de mena —«sed quia experientia, que iuxta philosophum mater est omnium rerum, plures edocuit diversa opera caritatis retrolapsis temporibus per aliquos notabiliter instituta esse totaliter destituta et a proposito fundatoris multo longe in aliis operibus transformata» va fer escriure en l'acta de dotació de Sant Jeroni de Montolivet—,⁵⁷ preferia posar en pràctica en vida les seves intencions testamentàries perquè era la mi-

56. Significativament, els que satisfien institucions més grans: el General d'Aragó per a Sant Jeroni de Montolivet i la Casa de Déu, el Consell General de Mallorca per a la Casa de Déu i la Vall de Sant Jaume i la Cambra Apostòlica per a Santa Caterina de Barcelona.

57. Carles DÍAZ MARRÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 181.

llor manera d'estar segur que es feien i, per tant, acomplien el propòsit de la seva salvació.

Poc després de morir el mercader, els marmessors testamentaris varen començar a pagar alguns llegats. Així, en la còpia del testament de Bertran Nicolau procedent de la marmessoria de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron hi ha anotacions marginals que ho palesen clarament. Tot i que no sabem la data en què foren escrites, és evident que ho foren abans de la concòrdia de la dècada de 1430, perquè no hi ha cap notícia sobre els llegats que foren objecte de litigi. Es donaren unes 1.400 lliures entre familiars i amics, llegats relativament petits a monestirs i esglésies de la ciutat i el benefici de la presó.⁵⁸ El gruix del llegat, però, estava encara pendent de repartir.

L'extinció de la Casa de Déu i de la Vall de Sant Jaume

Quan els principals beneficiaris van descobrir la situació real de les finances del ric mercader, el conflicte estava servit. El més perjudicat era, lògicament, l'hereu universal, l'Hospital de la Santa Creu. Els àrbitres de la sentència de 1433 expressaren el motiu principal pel qual els administradors de l'hospital s'oposaven al repartiment de l'herència en els termes que Bertran Nicolau havia decidit en el testament de 1403: «Quequidem legata dicti manumissores et administratores dicti hospitalis dicebant, asserebant et allegabant esse caduca et non debere per ipsos manumissores solvi, ex eo quia, prout asserebatur pro parte ipsorum manumissorum et administratorum dicti hospitalis, idem Bertrandus in vita sua, post ipsius testamenti confeccionem, dederat eisdem conventibus plus quam essent dicti legata, volendo adimplere et satisfacere ipsis conventibus quod in dicto suo testamento eis legaverat». És a dir, els llegats no s'havien de pagar perquè el testador ja ho havia fet en vida. De fet, els àrbitres consideraven una realitat que Bertran Nicolau havia dit que intentava complir en vida allò que havia ordenat i llegat en el seu testament. Els llegataris no ho veien així.

L'Hospital de la Santa Creu no es va quedar de braços plegats. Al darrere hi tenia uns bons patrons, el Consell de Cent i el capítol de la seu, que en nomenaven els administradors o rectors. Influència, doncs, en el camp polític i religiós per imposar els seus interessos. I ho feren aviat. El 1422, els consellers havien tractat una concòrdia amb alguns monestirs fundats per Bertran Nicolau i que, segons deien els consellers sortints als entrants, «vuy en die no-s segueix la fi per la qual són estat instituïts». En-

58. 70 lliures a Santa Maria del Mar, 50 per a l'obra de Sant Agustí de Barcelona, 55 per a l'obra del Carme de Barcelona, 5 per a misses a cadascun dels convents masculins (framenors, agustins, carmelitans, mercedaris i predicadors) i femenins (predicadores, Santa Clara, Sant Pere, Jonqueres, Sant Joan de l'Erm i Santa Maria de Montalegre), 20 per al monestir de penedides, 10 al baci de Santa Maria del Pi, 100 a Nicolau Oliver, 50 a un fill de Francesc Oliver, 10 a Benet Escofet, 5 a Guillem Escofet, 5 a la muller de Guillem Gibert, 9 a tres fills de Pere Oliver, 10 a Nicolau Coll, 100 per a cel·les a la cartoixa de Montalegre, 200 per a cel·les a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, 10 perquè la seva esclava Cali ingressés al convent de penedides i 20 de renda (600 de propietat a raó de 30.000 per 1.000) per al benefici de la presó (Carles Díaz Martí, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 159-164).

viaren legats a Roma perquè el pontífex sancionés aquesta concòrdia que afirmaven que seria molt útil per al principal hospital de la ciutat, hereu universal del mercader.⁵⁹ L'objectiu d'aquesta concòrdia només era l'extinció dels monestirs de la Casa de Déu i de la Vall de Sant Jaume, que quedarien units a Sant Agustí i el Carme de Barcelona, respectivament, i el repartiment de les seves rendes entre aquests dos convents barcelonins i l'Hospital de la Santa Creu.⁶⁰ Aconseguiren la llicència apostòlica i els dos monestirs foren tancats l'any 1424 per decisió del vicari general del bisbat de Barcelona, Pere Pinada, que actuava en nom del bisbe, que era el comissionat apostòlic en tot aquest afer. Per tant, no havien pactat amb els monestirs fundats per Bertran Nicolau, tal com afirmaren l'any 1422, sinó amb els agustins i carmelites dels convents de Barcelona, en una conjunció d'interessos per fer-se amb les quantioses rendes, properes a les 1.000 lliures, dels dos monestirs observants.

Podria ser que hi hagués algun tipus de motivació religiosa per prendre una decisió tan dràstica. No es pot descartar que algun aspecte no funcionés tal com s'havia estipulat, que la disciplina no fos exemplar. No ho podem negar. Ara bé, és molta casualitat que això passés justament quan va morir el fundador i en dues cases religioses a la vegada. També és molt sospitosa la iniciativa del poder polític barceloní, en principi protector de la Casa de Déu, en un afer estrictament religiós. No hi havia altra alternativa que dissoldre les dues comunitats? Tot plegat fa l'efecte d'una excusa per aconseguir per altres vies l'heretat que els hauria correspost si el mercader s'hagués mort poc després de testar o no s'hagués dedicat a disminuir el valor del seu patrimoni tot fundant monestirs a tort i a dret. I a aquest joc es van prestar els dos convents barcelonins que, deixant-se portar de la mà dels consellers, aconseguiren el llegat testamentari —50 lliures de renda— i segurament molt més. Això sense comptar amb el fet que l'establiment de convents observants i reformats, més rígids i sever, contraris al relaxament de la disciplina, devia comptar amb detractors que veien amb bons ulls com desapareixien aquells nous monestirs.

El poder del municipi barceloní i el fet que els priors dels convents de Sant Agustí i el Carme de Barcelona fossin marmessors de Bertran Nicolau foren decisius davant de dues comunitats monàstiques en procés d'implantació que no devien trobar suports enlloc. Alguns frares de la Casa de Déu, encapçalats per Pere Bonet, recorregueren la sentència i aconseguiren que el 19 de març de 1429 es revoqués l'extinció del monestir i que tant l'Hospital de la Santa Creu com Sant Agustí de Barcelona haguessin de retornar els béns dotals, alguns dels quals havien estat venuts.⁶¹ El retorn efectiu de la comunitat va tenir lloc a inici de l'any 1432, tot i que amb tanta preca-

59. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 47-48.

60. Així consta al testament dels consellers de l'any 1424 (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 141-142).

61. L'Hospital de la Santa Creu i el convent de Sant Agustí de Barcelona es van vendre la quadra de Miralles i el mas Mascaró l'any 1425 (José QUER MONTSERRAT, *Libro de la historia y narración de las cosas más memorables*, op. cit., pàg. 78-81). De fet, aquell mateix any havien instat trasllats dels instruments de compra del mas Mascaró i dels seus drets (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals*, op. cit., pàg. 222, doc. 1076, i pàg. 234, doc. 1093).

rietat⁶² que el cardenal protector de l'orde de Sant Agustí va demanar als consellers de Barcelona que aclarissin la situació de les rendes de la Casa de Déu perquè encara no li havien estat restituïdes (30 d'agost de 1438).⁶³ La Vall de Sant Jaume, en canvi, va desaparèixer definitivament.

La situació de Sant Jeroni de la Murtra

S'imposa una reflexió respecte al fet que Sant Jeroni de la Murtra no fou —o almenys no consta—, com les altres dues fundacions monàstiques de Bertran Nicolau, objecte d'un intent d'extinció per part del poder municipal barceloní, amb la necessària participació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, per quedar-se'n les rendes. Es podria dir que, a diferència de la Casa de Déu i la Vall de Sant Jaume, Sant Jeroni de la Murtra no presentava singularitats observants, sinó que les dues comunitats jerònimes es regien per una normativa religiosa idèntica. En la mateixa línia argumental, també es pot afirmar que una de les clàusules de la fundació de Sant Jeroni de Montolivet alienava els béns dotals en cas d'unió amb un altre monestir, encara que fos del mateix orde monàstic,⁶⁴ tot i que no creiem que això fos un impediment seriós perquè els consellers de Barcelona haguessin pogut arribar fàcilment a un pacte econòmic atractiu per a la comunitat de Vall d'Hebron, sobretot tenint en compte que la dotació de la Murtra hauria anat íntegrament a l'Hospital de la Santa Creu.

Tot això potser hi va influir, però creiem que el que fou realment decisiu és que les dues comunitats ja s'havien posat d'acord per unir-se, com ho posa de manifest que el papa Eugeni IV comissionés el bisbe de Barcelona perquè avalués si era factible aquesta unió i, si ho era, en donés l'autorització, en una butlla datada el 22 de febrer de 1431.⁶⁵ Per tant, si els dos monestirs estaven d'acord a unir-se, no tenia cap

62. El 29 de gener de 1432 prengueren possessió novament de la quadra de Miralles, seu del monestir. Les rendes de Mallorca, però, foren objecte de litigi amb el frare Pere Bonet durant molts anys (José QUER MONTSERRAT, *Libro de la historia y narración de las cosas más memorables*, op. cit., pàg. 81-91) i no recuperaren el mas Mascaró fins a l'any 1435 (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals*, op. cit., pàg. 279-280, doc. 1160).

63. Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals*, op. cit., pàg. 285, doc. 1168.

64. «Ordino et cum presenti michi expresse retineo quod si aliquo casu, causa vel racione... dictum monasterium per me institutum separabatur aut mutabatur a loco seu terminis ubi nunc fundatur seu ipsum intuitu, seu alio monasterio aut persone ecclesiastice aut seculari aut ordini erat unitum seu adiunctum, etiam ubi esset ordinis Sancti Jeronimi, in dictis casibus et utroque et quolibet ipsorum et nunc pro tunc separo et pro non datis, collatis nec oblatis haberi volo omnibus et singulis per me supra in presenti institutione dicto monasterio et eius conventui per me instituto oblatis, datis et collatis» (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 181). Tot i que al convent de la Casa de Déu hi havia una clàusula anàloga, no incloïa d'una manera expressa el cas d'unió, sinó tan sols el de mutació o transferiment (vegeu la nota 44).

65. El primer que donà la notícia d'aquest intent d'unió fou Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, vol. 3, Barcelona, Curial, 1973, pàg. 713. Un exemplar d'aquesta butlla es troba a ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 2. Les citacions posteriors a la butlla procedeixen d'aquesta font.

sentit que des de la Vall d'Hebron s'intentés tancar Sant Jeroni de la Murtra d'una manera hostil per quedar-se'n les rendes i, a més, repartir-se-les amb l'Hospital de la Santa Creu. La intenció de fusionar els dos monestirs jerònims potser es gestava des de feia temps i era tan sols qüestió d'esperar que la reina Violant de Bar, fundadora de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i que ben segurament s'hi oposava,⁶⁶ morís. La reina ho féu justament aquell any, el mes de juliol, amb una edat prou avançada, 66 anys. La promotora de la unió, tal com s'especifica a la butlla, era Elionor de Cervelló, que ofería el palau de Bellesguard com a seu del nou monestir jerònim unificat més 1.000 florins per a les obres de condicionament. Per justificar la seva petició al pontífex, els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en nombre de sis, al·legaven pobresa, mentre que els tretze o catorze de la Murtra deien que patien malalties tan sovint que no podien mantenir l'ofici diví com convenia. La solució era la unió, ja que així «priors, conventus et fratres predicti secundum premissa sperant et a paupertate relevari et ab infirmitatu huiusmodi incursibus liberari et alias ex maiori numero fratrum ac bonorum et reddituum accumulatione sequerentur propagatio religionis et divini cultus augmentum».

Els frares sabien perfectament que el seu projecte tenia un impediment molt seriós i que no era cap altre que la inalienabilitat de les rendes de Sant Jeroni de la Murtra, força superiors a les de la Vall d'Hebron.⁶⁷ Si no se superava aquest escull, la fusió era inviable. Per això, proposaren fundar un benefici eclesiàstic per a un prevere seglar —no jerònim, doncs— als antics monestirs: «Quare pro parte priorum, conventuum et fratrum predictorum asserentium quod parati existunt in altero ex antiquis monasteriis huiusmodi unum perpetuum beneficium ecclesiasticum per seculares presbiteros gubernandi fundare ac etiam cum decenti habitatione pro huiusmodi presbitero competenter dotare, et in reliquo seu in utroque ipsorum alias, prout per te ordinatum fuerit in divinis deservire seu deserviri facere». És a dir, mantenir un mínim de culte a Sant Jeroni de la Murtra perquè l'autoritat eclesiàstica permetés la unió dels dos monestirs sense perdre les rendes de Bertran Nicolau.

La jugada no va sortir bé perquè la unió no es va fer efectiva i, malgrat que no en sabem les raons, bé podria ser que el comissionat apostòlic s'adonés que en realitat s'estava contravenint la voluntat del fundador. El tema de la fusió va tornar a estar sobre la taula l'any 1444, a instància de la reina Maria, però els consellers de Barcelona, aquesta vegada protectors de Sant Jeroni de la Murtra, s'hi van oposar tot alle-

66. La historiografia jerònima ha considerat sempre que Bertran Nicolau havia volgut continuar la construcció de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i que la reina Violant, ja vídua i sense recursos, s'hi oposà (José de SIGÜENZA, *Historia de la Orden de San Jerónimo*, vol. 1, Valladolid, Junta de Castilla y León, 2000, pàg. 161). Potser tan sols és una tradició, però s'ha documentat la negativa taxativa de la reina a qualsevol canvi en la comunitat ni la sortida de cap dels seus béns sense el seu consentiment exprés en un to imperatiu (Jaume RIERA I SANS, «Els primers monestirs de jerònims a la Corona d'Aragó (1373-1414)», *Studia Monastica*, 50/2 (2008), pàg. 339-340).

67. En la visita pastoral de 1414, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron declarava 6.000 sous de renda anual, mentre que la de Sant Jeroni de la Murtra s'elevava a 10.000 (Jaume RIERA I SANS, «Els primers monestirs de jerònims», *op. cit.*, pàg. 340-341).

gant que, si es feia efectiva, les rendes del monestir badaloní havien de ser donades a l'Hospital de la Santa Creu.⁶⁸

El repartiment de l'herència

Des del pagament dels llegats menors de l'heretat, que hem datat poc després de la mort, fins a l'any 1431, no tenim constància de cap actuació de la marmessoria de Bertran Nicolau, si exceptuem el plet amb dos dels parents, Pere Martorell i Nicolau Oliver, que pretenien que havia mort intestat, objectiu que fou refusat per sentències judicials, tant de la cort de la reina i lloctinent Maria com de la del rei Alfons,⁶⁹ i el reconeixement als marmessors de la vídua que havien tornat tots els béns que aquesta tenia del seu marit (doc. 8). No s'avançà, però, en el repartiment de l'herència.⁷⁰ Diferents factors devien coadjuvar-se per paralitzar-ne la gestió. L'Hospital de la Santa Creu, i amb ell el poder polític municipal de la ciutat, devia estar en contra que es repartissin els grans llegats, que recordem que eren 150 lliures de renda (4.500 lliures de propietat) per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Santa Maria de Montalegre, i 50 lliures de renda (1.500 lliures de propietat) per als convents de Sant Agustí, el Carme i Sant Francesc de Barcelona. Si s'intentaven pagar aquestes quantitats, l'hereu universal es quedaria sense res. Dos dels marmessors, els priors del Carme i Sant Agustí, per raons òbvies ateses les concòrdies que havien establert, li devien donar suport. Mentrestant, els marmessors rebien les rendes del difunt, tal com s'ha pogut comprovar en el repartiment del dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna l'any 1428⁷¹ i amb les rendes dels Santcliment a Lleida, ja que el desembre de 1429 els marmessors cedien la pensió de 1425 per retribuir els treballs del notari Joan Torró (doc. 9).

A la dècada de 1430 hi hagué un canvi clar de tendència que, casualment o no, va coincidir tant amb la resolució judicial de l'extinció de la Casa de Déu com amb el refús del comissionat apostòlic a la unió dels dos monestirs jerònims a Bellesguard. Els dubtes s'anaven esvaint i la situació estava més clara, la qual cosa possiblement provocà un reajustament de les posicions. La que podem donar per més segura és la del convent agustí de Barcelona, que havia perdut béns de la Casa de Déu i que ja no tenia cap raó per no demanar el seu llegat. Tampoc no hi havia cap raó perquè no

68. Així ho explicaren els consellers de Barcelona als ambaixadors tramesos al rei Alfons (Josep Maria MADURELL i MARIMON, *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón (1435-1458)*, Barcelona, CSIC, 1963, pàg. 238-240).

69. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 48-49.

70. En aquest sentit, és molt significatiu que en un llibre de comptes de l'Hospital de la Santa Creu dels anys 1430-1431 Bertran Nicolau no aparegui mencionat, en l'apartat de llegats testamentaris, com sí que ho foren l'especier Blai Tomàs, Lluís de Gualbes o Francesc Coromines (Manuel SÁNCHEZ-MARTÍNEZ, «Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)», a *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, 2014, pàg. 188-189). Queda clar, doncs, que l'heretat encara no havia estat traspasada a l'Hospital.

71. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 231-232.

ho fes el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ara que ja sabia que el seu monestir hauria de seguir comptant únicament amb les seves migrades rendes. Possiblement aquests canvis foren suficients perquè la majoria en la marmessoria es decantés per explorar el camí del pacte amb un hereu universal que també devia veure, després de l'experiència negativa de la Casa de Déu, que potser aquest era el millor camí.

Així, a mitjan 1431 es documenten dotze pagaments (llista 2) a compte dels llegats per a casar donzelles pobres i redimir captius cristians, que sumen un total de 160 lliures, una xifra percentualment petita en comparació a les 2.000 que hi destinà el testador, i que podríem atribuir tant al fet que no s'haguessin conservat més àpoques d'aquests llegats o que els marmessors decidissin pagar una part petita atesa la insuficiència dels recursos disponibles. No oblidem que més diners destinats a casar donzelles i redimir captius deixaven menys a repartir per als grans llegats i, lògicament, per a l'hereu universal. Foren aquests pagaments, una dotzena en poc més de dos mesos, el primer pacte entre les parts enfrontades? Fem notar, abans de prosseguir amb el repartiment de l'herència, que quatre dels llegats foren per a donzelles de la terra nadiua de Bertran Nicolau (Cubelles, la Geltrú, Vilanova de Cubelles i Castellet) i un altre fou per a una noia de Lliria, possiblement per coneixença de Joan de Nea, el convers de Portaceli que tenia el càrrec de procurador de Montalegre. Veiem aparèixer també Guillem Escofet, un dels beneficiaris del testament, i el frener Francesc Oliver, un dels parents de Bertran Nicolau que es trobava a casa seva el dia de la mort.

Aquell mateix any, en un capbreu dels censals morts de Mallorca, consta que els marmessors de Bertran Nicolau rebien tres censals que sumaven 172 lliures 14 sous 5 diners de pensió i que corresponien a una propietat de 4.145 lliures 5 sous 5 diners. Malgrat els seus problemes per cobrar-les, als agustins de la Casa de Déu se'ls reconeixia una pensió de més de 322 lliures, i també rebia una pensió, de poc més de 34 lliures, la cartoixa de Montalegre, molt probablement procedent de la venda del castell de Vallparadís. I el més significatiu de tot, hi havia 125 lliures assignades d'una manera compartida al convent del Carme i a l'Hospital de la Santa Creu i que hem d'atribuir forçosament a la concòrdia entre ambdues institucions que va suposar el tancament del monestir de la Vall de Sant Jaume.⁷²

Un dels fruits del canvi de tendència fou el pacte fermat entre la cartoixa de Santa Maria de Montalegre, representada pel seu procurador, Joan de Nea, d'una banda, i els administradors de l'Hospital i els marmessors testamentaris, d'una altra, amb la intervenció dels consellers de Barcelona, i que comportava el pagament de 2.090 lliures de les 4.500 (46,4%)⁷³ que li pertocaven més les 100 que encara li quedaven pendents de rebre per a la construcció de cel·les. Els marmessors cediren a la cartoixa els béns i drets següents:⁷⁴

72. Jordi MORELLÓ BAGET, «Mallorca i la seva dependència financera del Principat», *op. cit.*, pàg. 153-167.

73. Si hi afegim les 200 lliures per construir cel·les, de les quals en va rebre la meitat, el percentatge cobrat és del 46,6%.

74. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, *op. cit.*, pàg. 203-213, doc. 58, 59 i 60.

Data	Quantitat	Procedència
27.01.1434	~1.418 lliures ⁷⁵	59 lliures de renda d'un censal mort sobre el Consell General de Mallorca ([34])
08.02.1434	700 lliures	Dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna
20.02.1434	275 lliures	Deute de Guillem Nicolau amb la marmessoria de Bertran Nicolau

En tot aquest procés, Montalegre va actuar en un segon pla davant les disputes entre l'Hospital i alguns dels beneficiaris. El prior, malgrat que era un dels marmessors, no actuà mai com a tal, sinó que sempre consta com a absent.

Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el convent de Sant Agustí no van arribar a l'acord amb l'Hospital de la Santa Creu, però almenys, per evitar més despeses, van posar la qüestió en mans de dos àrbitres, els llicenciats Francesc d'Alzamora i Guillem Jordà, amb la participació, en cas de discòrdia, del canonge i degà de la seu de Barcelona Pere Malet, el primer de desembre de 1433. Sabem que hi intervingueren altres juristes, com el notari Salvador Marquès, en funcions de procurador, i el doctor en lleis Antoni de Torres, com a assessor.⁷⁶ Curiosament, aquests monestirs estaven en les dues parts enfrontades, d'una banda com a marmessors al costat de l'Hospital de la Santa Creu i de l'altra com a receptors dels llegats.

Coneixem tan sols quina va ser la decisió respecte a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: cedir-li 2.100 lliures de les 4.500 (46,7%),⁷⁷ tot demanant que la comunitat acomplís, en la mesura del possible, la càrrega espiritual imposada en el testament.⁷⁸ La xifra assolida és pràcticament la mateixa que la pactada per la cartixa de Montalegre. Els àrbitres assignaren als jerònims el següent (doc. 11):

75. El document no especifica el valor de la renda traspasada. En l'anterior estudi, li n'atribuíem unes 1.000 lliures a partir de l'interès original del censal mort, que era d'un 5,93% (Carles Díaz Martí, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 75). Però en realitat, la part del mateix censal mort s'estava pagant a un interès del 4,16%, tal com es pactà amb els creditors catalans dels censals morts del Consell General de Mallorca (Jordi MORELLÓ BAGET, «Mallorca i la seva dependència financera del Principat», *op. cit.*, pàg. 130), la qual cosa portaria a un valor de propietat de 1.418 lliures. De fet, és el mateix percentatge que es va aplicar a la deixa de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Com que la xifra global supera les 2.090 lliures pactades, sospitem que les 275 del deute de Guillem Nicolau eren, en realitat, irrecuperables.

76. Salvador Marquès va rebre 18 lliures 15 sous dels marmessors testamentaris el dia 19 de novembre de 1433 (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals, op. cit.*, pàg. 279, doc. 1159). L'endemà es pagaven 37 lliures 10 sous a Antoni Torres (ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 4).

77. Si hi afegim les 200 lliures que van rebre per construir cel·les, el percentatge ascendeix al 48,9%.

78. Segons José de SIGÜENZA, *Historia de la Orden, op. cit.*, pàg. 162, els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron primer van refusar el llegat testamentari de Bertran Nicolau, però després se'n penediren, raó per la qual el van tornar a demanar. Com que estava gastada gran part de l'heretat per l'Hospital de la Santa Creu, arribaren a l'acord dels 42.000 sous. Aquesta visió no s'adiu amb el que es desprèn de la documentació sobre el procés de repartiment de l'heretat.

Data	Quantitat	Procedència
27.01.1434	1.584 lliures	66 lliures de renda d'un censal mort sobre el Consell General de Mallorca ([34]) ⁷⁹
27.01.1434	79 lliures 18 s. 1 d.	Dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna ⁸⁰
—	432 lliures 16 s. 3 d.	17 lliures 6 s. 3 d. de pensió sobre les terres dels Santcliment a Lleida ⁸¹
—	3 lliures 5 s. 8 d.	Numerari

El monestir de Sant Agustí de Barcelona va seguir un procediment anàleg. Sabem que els mateixos àrbitres pronunciaren sentència sobre el llegat que li atorgà Bertran Nicolau el mateix dia que per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ja que així consta en el pagament als àrbitres (doc. 12) i també en una anotació respecte a un censal mort sobre la senyoria dels Santcliment a Lleida que fou cedit, en part, al convent barceloní.⁸² De fet, ens consta aquesta cessió, 115 sous de pensió amb un valor de 144 lliures 5 sous 5 diners, i una part del dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna de difícil quantificació. Segons les dades aportades per Jordi Morelló, la primera aparició de Sant Agustí de Barcelona com a creditor de la baronia en el repartiment del vuitè és de 1448-1449 amb un deute lleugerament inferior a les 14 lliures, tot i que consten rebudes anteriors, una de gairebé 29 lliures (1444-1445) i una altra de més de 18.⁸³ Quina podria ser la quantitat traspassada pels marmessors l'any 1434?

Per respondre aquesta pregunta analitzem el cas de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que també apareix per primera vegada com a creditor en el repartiment del vuitè de 1448-1449 amb un capital de 37 lliures 19 sous 7 diners. Malgrat aquesta aparició tan tardana, sabem que va rebre 53 sous 4 diners de les 54 lliures 7 sous 10 diners que havien rebut els marmessors, quantitat que correspon exactament al capital

79. ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 1. Joan Boïl, procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en va prendre possessió de mans de Bernat Bonet, procurador dels marmessors i dels administradors de l'Hospital de la Santa Creu, el 23 de febrer de 1434 (ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 1).

80. ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 1.

81. Sabem que els marmessors van assignar 55 sous 1 diner del censal mort [5], la pensió del qual s'havia reduït dels 500 sous inicials a 240 i que es rebia sobre la senyoria dels Santcliment a Lleida. Aquesta cessió tenia un valor de 68 lliures 17 sous 2 diners (AHHSPSC, Privilegis reials, documents papals, documents particulars, vol. 8, inv. 8, carpeta 10/8).

82. «Constat etiam quod ex predictis quingentis solidis de censuali mortuo sive ducentis quadraginta solidis ad quos fuerunt redatti extiterunt per manumissores dicti Bertrandi Nicholai et per honorabiles administratores Hospitalis Sancte Crucis, heredis eiusdem Bertrandi, dati et assignati conventui monasterii Sancti Augustini Barchinone centum et quindecim solidi censuales et rendales in solutum et satisfactionem centum quadraginta quatuor librarum quinque solidorum et quinque denariorum prorata maioris quantitatis peccunie in qua ipsi manumissores et administratores fuerunt condempnati ad solvendum dicto conventui iuxta quandam sententiam arbitralem latam in posse mei, Johannis Torroni, auctoritate regia notarii publici Barchinone, xviii die decembris, anno a nativitate Domini mccccxxxiii et clausum per me, dictum Johannem Torronii, notarium, hec manu propria scribentem.» (AHHSPSC, Privilegis reials, documents papals, documents particulars, vol. 8, inv. 8, carpeta 10/8).

83. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 233 i 338.

amortitzat en 1432-1433.⁸⁴ L'època, la va fermar Joan Boil el dia 22 de novembre de 1434 i corresponia al primer pagament a compte de les 79 lliures 18 sous i 1 diner que la sentència arbitral li havia assignat sobre el vuitè de la baronia de la Llacuna.⁸⁵ Per tant, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va rebre amortitzacions tan bon punt se li va cedir el dret, però no consta com a creditor fins molt més tard. El més versemblant, al nostre entendre, és que, atès que la quantitat de diners a rebre era relativament petita i que cobrar-la directament li hauria suposat alguna despesa suplementària, els jerònims van preferir cobrar-la a través dels marmessors, sobretot si tenim en consideració que el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron n'era un. No era, doncs, gens difícil que li fes arribar els diners.

Vist això, de ben segur que Sant Agustí de Barcelona va rebre també capital després de la sentència arbitral, és a dir, l'any 1434, i que va preferir cobrar a través dels marmessors en comptes de fer-ho directament. Si tenim en compte que el 1448 encara tenia pendent d'amortitzar 13 lliures 15 sous i 1 diner i considerem que va tenir durant aquest període la mateixa disminució percentual que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el deute assignat en un inici seria de pràcticament 29 lliures.

Les dues cessions localitzades a favor de Sant Agustí de Barcelona sumen, doncs, unes 173 lliures. Creiem, però, que la xifra real devia situar-se molt per sobre. De fet, la nostra hipòtesi, que hauria de ser contrastada amb noves fonts documentals, és que havia de ser de 700 lliures, una tercera part del que es va donar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, atès que el llegat de Bertran Nicolau també era d'una tercera part, les situacions eren anàlogues i ho decidiren els mateixos àrbitres.

I què va correspondre als convents barcelonins de Sant Francesc i del Carme, als quals Bertran Nicolau havia llegat 50 lliures de renda (1.500 de propietat) a cadascun? El fet que els marmessors i l'Hospital de la Santa Creu cedissin a Sant Francesc de Barcelona 115 lliures sobre la baronia de la Llacuna justament el 27 de gener de 1434,⁸⁶ el mateix dia de la cessió a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ens indueix a pensar que el llegat també fou objecte d'una sentència arbitral. De fet, en aquesta es diu que havien sorgit controvèrsies i qüestions entre els marmessors i l'Hospital de la Santa Creu, d'una part, «et inter inquam venerabiles et religiosos priores et conventus monasteriorum predictorum Beate Marie de Carmelo, Sancti Augustini, Sancti Geronimi et fratrum minorum dicte civitatis, alteram partem facientes, coniunctim scilicet et divisim, racione et occasione legatorum per dictum Bertrandum Nicholai in predicto suo ultimo testamento factorum ipsis monasteriis et eorum conventibus, scilicet monasterio predicto Sancti Geronimi de nonaginta mille solidis, et dicto monasterio

84. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 337.

85. ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 4.

86. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 232. A diferència de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Agustí de Barcelona, tant els framenors com els cartoixans de Montalegre apareixen aviat com a creditors en el repartiment del vuitè, concretament l'anyada 1436-1437 (pàg. 366). Seguint amb la hipòtesi anterior, això pot ser degut al fet que la quantitat cedida fos major i, sobretot, perquè els framenors no eren marmessors i Montalegre, malgrat que ho era, no actuava com a tal.

fratrum Beate Marie de Carmelo, de triginta mille solidis, et predicto monasterio Sancti Augustini, de aliis triginta mille solidis, et dicto monasterio fratrum minorum, de aliis triginta mille solidis» (doc. 10). Malauradament, a banda de l'esmentada cessió de 115 lliures, no hem localitzat cap més notícia en aquest respecte. I seria molt interessant trobar-ne, ja que possiblement es podria relacionar tant amb la fundació del convent franciscà observant de Santa Maria de Jesús de Barcelona com amb l'extinció del convent carmelità de Terrassa.

Un cop satisfets tots els llegats, els marmessors van poder traspasar els béns a l'Hospital de la Santa Creu. Sembla que això es va fer encara força anys més tard, durant la dècada següent. L'autoritat diocesana barcelonina definí els comptes de la mamefforia l'any 1443⁸⁷ i el traspàs a l'hospital del dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna tingué lloc en 1448-1449.⁸⁸ Una de les rendes que passaren a mans de l'hospital foren 100 lliures de pensió que havia de satisfer l'aljama jueva de Terol cada 6 de maig,⁸⁹ així com quantitats no especificades sobre els Santcliment lleidatans. De fet, aquest dret és l'únic que restava a l'Hospital de la Santa Creu a final del segle xv del que havia estat l'herència universal d'un dels homes més rics de la Barcelona baixmedieval.⁹⁰

CONCLUSIONS

Creiem que hem pogut donar un salt endavant en la biografia d'aquest personatge tan singular. Gràcies a la localització de nous documents, hem pogut ampliar el coneixement sobre les seves activitats econòmiques, la vinculació darrera amb els dominics i les vicissituds del repartiment de l'herència. En aquest sentit, ha estat clau la sentència arbitral de 1433, perquè mostra com la devaluació del patrimoni del mercader fou tan important que impedí donar satisfacció als principals legataris i a l'Hospital de la Santa Creu, l'hereu universal. De fet, aquí hi hem vist una de les causes dels conflictes que poc després de la mort de Bertran Nicolau van suposar l'extinció de dues de les seves fundacions, temporal la de la Casa de Déu i definitiva la de la Vall de Sant Jaume.

Aquí justament hi ha la gran contradicció del personatge. D'una banda, va anar executant durant els divuit anys que s'escolaren fins a la mort, com hem comentat al llarg del treball, una versió millorada del testament per guanyar-se la salvació ultra-

87. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 49.

88. Segons un document datat el 5 de maig de 1451, els marmessors van restituir l'heretat a l'Hospital de la Santa Creu, tot fent reconeixement que s'havia complert el testament de Bertran Nicolau (Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 233).

89. Els quatre administradors de l'Hospital de la Santa Creu donaren poders a Joan Galceran de Papiol, fill de Ramon de Papiol, senyor del castell del Papiol, per reclamar i cobrar aquesta pensió (vegeu els instruments [28] i [36] de la llista 1).

90. Jordi MORELLÓ BAGET, «Finanzas hospitalarias y deuda pública: los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500», a *Ciudad y hospital en el Occidente europeo*, op. cit., pàg. 257.

terrenal amb la fundació de quatre monestirs, un hospital i una capella. Era la manera més segura que els seus desitjos de salvar-se mitjançant el mecenatge de la vida religiosa observant es fessin realitat i no es deixessin en mans d'altres persones després de la seva mort. En vida ja va poder veure amb els seus propis ulls com desenes de freres pregaven per la seva ànima. Què més podia demanar?

D'altra banda, però, no va actualitzar el testament, que havia quedat clarament desfasat. La descapitalització provocada per les donacions a les noves fundacions, la devaluació d'uns actius basats en l'endeutament de particulars i institucions públiques i l'existència de molts deutes irrecuperables van provocar un conflicte que va posar en risc aquell testament millorat en vida que havia fet realitat. De fet, si Pere Bonet no hagués lluitat per la revocació del monestir de la Casa de Déu i Sant Jeroni de la Murtra hagués aconseguit el seu propòsit de fusionar-se amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al palau de Bellesguard, no hauria quedat res d'aquelles tres fundacions.

Vist en perspectiva històrica, no actualitzar el testament desfasat de 1403 va posar en risc, i perdre parcialment, les fites del període 1403-1421. Potser no li va importar en vida perquè anava fent realitat els seus objectius, però va cometre un error de càlcul. Potser no va arribar a imaginar-se que els consellers de Barcelona, a qui va deixar com a protectors de les seves fundacions observants, serien capdavanter a eliminar-les amb l'objectiu d'obtenir recursos per a l'Hospital de la Santa Creu. El que sí podem descartar és que no fos conscient que la devaluació del seu patrimoni havia arribat a un punt que no es podien acomplir els seus llegats o que la vellesa li impedís actualitzar el testament.⁹¹ Se'n va despreocupar, no li importava amb la perspectiva del que havia aconseguit o va confiar que els agents implicats es posarien d'acord. La qüestió és que no el va actualitzar i això va suposar un conflicte d'una gran magnitud que no va acabar fins a les resolucions arbitrals de 1433. No ens podem estar de pensar que un nou testament en què es repartís el patrimoni entre les seves fundacions monàstiques i/o d'altres comunitats religioses amb les quals tingués una especial predilecció, instituïdes així en hereves universals, tot mantenint els llegats a amics i familiars, hauria estat molt millor per conservar el seu llegat.

Tanmateix, encara queden força fronts oberts, com les circumstàncies de la fundació del monestir de Santa Maria de Jesús de Barcelona, els processos d'extinció de la Casa de Déu i la Vall de Sant Jaume, la resolució sobre els llegats testamentaris a agustins, framenors i carmelitans barcelonins, la fundació de l'Hospital de Terrassa i la capella del Sant Esperit i d'altres que ara mateix no coneixem. Tant de bo futures recerques puguin aportar encara més llum i permetin aprofundir, matisar o simplement rebutjar algunes de les hipòtesis plantejades sobre la vida i el llegat d'aquesta figura clau de la reforma monàstica catalana durant el segle xv.

91. En aquest sentit, tan sols quatre mesos abans de morir, el 15 de febrer de 1421, Bertran Nicolau revocava els poders que havia donat al jurisperit Gabriel Roig (ANC, Llinatge Sentmenat, pergamí T-1637).

APÈNDIX DOCUMENTAL

LLISTA 1. INSTRUMENTS DE CRÈDIT DE BERTRAN NICOLAU

	Data	Document	Tipus	Censatari	Preu	Pensió	Interès
[1] ¹	1380	Compra	Censal mort	Dalmau de Queralt	14.000 sous	1.000 sous	7,14%
[2] ²	26.06.1381	Compra	Censal mort	Baronia de la Llacuna	7.200 sous	600 sous	8,33%
[3] ³	02.01.1386	Compra	Censal mort	Generalitat de Catalunya	14.000 sous	1.000 sous	7,14%
[4] ⁴	10.04.1386	Compra	Censal mort	Francesc de Santcliment i universitats de la seva senyoria	18.000 sous	1.500 sous	8,33%
[5] ⁵	22.06.1386	Compra	Censal mort	Francesc de Santcliment i universitats de la seva senyoria	6.000 sous	500 sous	8,33%
[6] ⁶	17.07.1387	Època de la compra	Censal mort	Francesc de Santcliment i universitats de la seva senyoria	12.000 sous	1.000 sous	8,33%
[7] ⁷	31.08.1387	Compra	Censal mort	Cubells i marquesat de Camarasa	6.000 sous	500 sous	8,33%
[8]	02.03.1388	Compra	Censal mort	Baronia de la Llacuna	25.000 sous	2.000 sous	8%
[9] ⁸	10.11.1391	Compra	Censal mort	Baronia de la Llacuna	18.750 sous	1.500 sous	8%
[10] ⁹	08.04.1392	Època de pensió	Censal mort	Santa Maria de Montserrat	—	1.000 sous	—
[11] ¹⁰	09.02.1394	Època de pensió	Censal mort	Universitat de Calataiud	—	500 sous	—
[12] ¹¹	23.08.1395	Compra	Censal mort	Ciutat i regne de Mallorca	20.000 sous	2.000 sous	10%
[13] ¹²	24.08.1394	Compra	Censal mort	Baronia de la Llacuna	23.750 sous	1.900 sous	8%
[14] ¹³	02.05.1397	Compra	Censal mort	General d'Aragó	33.000 sous	3.000 sous	9,09%
[15] ¹⁴	21.07.1397	Compra	Violari	Vila de Puigcerdà	7.000 sous	1.000 sous	14,29%
[16] ¹⁵	17.11.1397	Venda	Censal mort	Generalitat de Catalunya	14.000 sous	1.000 sous	7,14%
[17]	17.11.1397	Compra	Censal mort	General d'Aragó	110.000 sous	10.000 sous	9,09%
[18] ¹⁶	07.09.1398	Compra	Violari	Terme del castell de Lluçà	12.100 sous	1.728 sous 7 d.	14,40%
[19] ¹⁷	02.10.1398	Compra	Censal mort	Terme del castell d'Oló i vall d'Aguiló	5.000 sous	500 sous	10%
[20]	07.11.1398	Època de pensió	Censal mort	Cubells i marquesat de Camarasa	—	600 sous	—
[21] ¹⁸	07.11.1398	Època de pensió	Censal mort	Cubells i marquesat de Camarasa	—	500 sous	—
[22] ¹⁹	01.03.1399	Compra	Censal mort	General d'Aragó	11.000 sous	1.100 sous	10%
[23] ²⁰	14.06.1399	Compra	Censal mort	Ciutat i regne de Mallorca	33.000 sous	3.000 sous	9,09%

(Continua a pàgina següent.)

	Data	Document	Tipus	Censatari	Preu	Pensió	Interès
[24] ²¹	12.11.1399	Reclamació de pensió	--	Baronia de la Portella	—	—	—
[25] ²²	[25.08.1400 – 02.09.1400]	Reclamació de pensió	Censal mort	Ciutat de Lleida	—	740 sous	—
[26] ²³	20.04.1401	Compra	Censal mort	General d'Aragó	150.000 sous	10.000 sous	6,67%
[27]	03.12.1401	Àpoca de pensió	Violari	Guillem Gibellí, escrivà reial	—	1.000 sous	—
[28]	19.02.1402	Reclamació	Censal mort	Aljama de Terol	—	1.000 sous	—
[29]	20.09.1402	Reclamació	Censal mort	Vila de Pertusa	—	—	—
[30] ²⁴	09.04.1403	Compra	Censal mort	Vila de Berga	10.000 sous	416 sous 8 d.	4,16%
[31] ²⁵	27.05.1404	Compra	Censal mort	Ciutat i regne de Mallorca	84.000 sous	6.000 sous	7,14%
[32] ²⁶	19.06.1406	Compra	Censal mort	Ciutat i regne de Mallorca	32.000 sous	2.000 sous	7,14%
[33] ²⁷	12.08.1406	Compra	Censal mort	Ciutat i regne de Mallorca	32.000 sous	2.000 sous	7,14%
[34] ²⁸	06.06.1408	Compra	Censal mort	Ciutat i regne de Mallorca	135.000 sous	8.000 sous	5,93%
[35] ²⁹	09.07.1408	Compra	Censal mort	Jaume Asbert Desplà, pintor barceloní, i la seva muller Joaneta	3.000 sous	150 sous	5%
[36] ³⁰	03.09.1408	Reclamació de pensió	Censal mort	Aljama de Terol	—	1.000 sous	—
[37] ³¹	28.06.1409	Compra	Censal mort	Ciutat de Vic	11.200 sous	800 sous	7,14%
[38] ³²	24.09.1409	Compra	Censal mort	Cambra Apostòlica	60.000 sous	5.000 sous	8,33%
[39] ³³	24.10.1409	Àpoca de pensió	Censal mort	Comtat de Cardona	—	2.330 sous	—
[40] ³⁴	04.01.1410	Àpoca de pensió	Censal mort	Baronessa de Queralt	—	1.000 sous	—
[41] ³⁵	17.02.1410	Lluïció	Censal mort	Comtat de Cardona	7.200 sous	600 sous	8,33%
[42] ³⁶	14.03.1414	Àpoca de pensió	Censal mort	Cubells i marquesat de Camarasa	—	225 sous	—
[43] ³⁷	17.06.1417	Compra	Censal mort	Comtat de Cardona	72.000 sous	4.000 sous	5,56%
[44]	—	—	Censal mort	Baronia de la Llacuna	7.200 sous	554 sous	7,69%
[45]	—	—	Censal mort	Baronia de la Llacuna	5.500 sous	500 sous	9,09%
[46] ³⁸	—	—	Censal mort	Baronia de la Llacuna	6.000 sous	300 sous	5%

1. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 211. Aquest censal mort fou lluit al cap de vuit anys.

2. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 213.

3. El jurisperit Guillem Martina i els drapers Arnau Ballester, Francesc Cisa i Francesc Marina, arrendadors dels drets del General de Catalunya, van vendre a Bertran Nicolau aquest censal mort que es pagava cada primer d'abril i amb el qual van lluir íntegrament dos censals morts de 600 sous de pensió anual cadascun, un que rebia el ciutadà barceloní Jaume de Puig cada 10 de febrer i l'altre, el prevere Guillem Oliver cada 20 de febrer (ACA, Generalitat, pergami 186). Bertran Nicolau es va vendre aquest

censal mort el dia 17 de novembre de 1397 a Pere Gallart, batlle i habitant d'Amer (ACA, Generalitat, pergami 283, i AHPB, Francesc de Pujol, *Manuale nonum* 1397, maig, 24 — 1398, novembre, 21, f. 69r).

4. BC, Arxiu Històric, pergami 22244. Ben aviat, aquest censal mort, juntament amb dos més, fou motiu de conflicte, ja que els censataris foren condemnats per l'autoritat eclesiàstica (30 d'abril de 1386) i poc després (19 de maig de 1386) per l'autoritat reial a pagar les pensions als creditors (M. Cinta MAÑÉ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1336-1396* (vol. II), Barcelona, Institut de Cultura, Arxiu Històric de la Ciutat, 2007, pàg. 247-249; BC, Arxiu Històric, pergamins 12662 i 22298).

5. AHHSPSC, Privilegis reials, documents papals, documents particulars, vol. 8, inv. 8, carpeta 10/9.

6. AHHSPSC, Privilegis reials, documents papals, documents particulars, vol. 8, inv. 8, carpeta 10/9.

7. Aquest censal mort, creat l'1 de març de 1381, fou comprat per Bertran Nicolau a Ferrer de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Els paers i prohoms de la vila de Cubells el van lluir el 7 de juliol de 1389, tot pagant 6.000 sous a Bertran Nicolau (Elena CANTARELL BARELLA, *La vida d'un poble de la Catalunya interior*, op. cit., pàg. 407-411).

8. La informació dels dos censals morts [6] i [7] sobre la baronia de la Llacuna, a Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 214.

9. AHPB, Francesc de Pujol, *Liber decimus* 1391, novembre, 30 — 1392, abril, 17, f. 190v.

10. AHPB, Joan Eiximenis, Manual 1393, setembre, 26 — 1395, setembre, 1, f. 40v. S'han localitzat altres èpoques: 250 sous el 23 de gener de 1395 (f. 140r-140v), 500 sous el 12 d'agost de 1395 (AHPB, Francesc de Pujol, *Liber comunis* 1394, abril, 4 — 1395, agost, 31, f. 176v), 500 sous el 8 de març de 1399 (AHPB, Joan Eiximenis, *Quartum decimum manuale* 1398, març, 23 — 1400, desembre, 28, f. 67v) i 500 sous l'11 de març de 1400 (f. 86r).

11. AHPB, Francesc de Pujol, *Liber comunis* 1394, abril, 4 — 1395, agost, 31, f. 182r-189v. Vam donar notícia d'aquest censal mort a partir de la minuta del manual del mateix notari, però la vam datar erròniament un any abans i no vam especificar que el comprador, Jaume Eimeric, actuava com a síndic i procurador dels jurats i del Consell de la ciutat i regne de Mallorca (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 167).

12. Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 214.

13. Formà part de la dotació del convent agustinà Domus Dei, però aleshores la pensió estava reduïda a 2.062 sous 6 diners barcelonesos (disminució superior al 31%), tot quedant la taxa d'interès en un 6,19%. Bertran Nicolau el va comprar a Pere Ferran de Vergua, cavaller i procurador dels diputats del General d'Aragó, amb escriptura presa pel notari barceloní Joan de Fontcoberta a Perpinyà (AHCB, Pergamins, 1A 1058).

14. AHPB, Francesc de Pujol, [*Capibrevium septimum decimum*] 1396, desembre, 20 — 1397, juliol, 21, f. 189r-197r.

15. Bertran Nicolau va vendre aquest censal mort a Francesca, vídua de l'escrivà reial Francesc Bisbal, com a usufructuària, i al seu fill Francesc com a propietari (AHPB, Francesc de Pujol, *Manuale nonum* 1397, maig, 24 — 1398, novembre, 21, f. 68v-69r). Sabem també que poc després, el 19 de desembre de 1397, els dos compradors, Francesca i Francesc Bisbal, es van comprometre a pagar a Bertran Nicolau 31 lliures 10 sous 6 diners barcelonesos com a part proporcional de la darrera pensió que li corresponia fins al 17 de novembre, data de la venda (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 168, doc. 5). Per cert, aquesta part proporcional (31 lliures 10 sous 6 diners respecte a 50 lliures de pensió) correspon a 230 dies, la qual cosa ens porta al dia 1 d'abril com a data de venciment de la pensió. Cal remarcar que el mateix dia Bertran Nicolau havia venut un censal mort, també sobre el General de Catalunya, amb el mateix preu i pensió i data de pagament, a Pere Gallart ([3]). Per tant, bé podria ser que els hagués comprats en dates molt properes.

16. Les referències als censals morts [17] i [18] a Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 168 i 169 (doc. 4 i 8).

17. Martí I, des de Saragossa, el dia 2 de desembre de 1398, autoritza la venda del censal mort als síndics de la universitat del castell i terme d'Oló i de la quadra de la vall d'Aguiló (ACA, Cancelleria, reg. 2170, f. 43r-43v).

18. Una única època per als pagaments dels censals morts [20] i [21]. De fet, el pagament no l'efectua el censatari, sinó Mateu Ferrandell, notari i escrivà de la cort del batlle de Barcelona, a qui Bertran Nicolau va traspassar els drets de cobrament de les dues pensions (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador*, op. cit., pàg. 169-170). La pensió s'havia de satisfer el 4 de març.

19. Abans de la fundació de Sant Jeroni de Montolivet, la pensió fou reduïda en més d'un 37%, tot passant de 1.100 sous a 687 sous 6 diners. El nou interès fou, doncs, d'un 6,25% (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 118).

20. AHPB, Francesc de Pujol, *Capibrevium vicesimum secundum* 1399, març, 18 — 1399, desembre, 22, f. 48v-58r.

21. Pere Bartomeu, ciutadà barceloní, va rebre poders de diferents censalistes, entre els quals Bertran Nicolau, per reclamar deutes a les universitats que formaven la baronia de la Portella (AHPB, Francesc de Pujol, *Capibrevium vicesimum secundum* 1399, març, 18 — 1399, desembre, 22, f. 174v-175v).

22. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 171, doc. 17.

23. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 171, doc. 18. Aprofitem per corregir els folis de l'instrument, que són el 72v-73r, en lloc del 92v-93r. Dos dies després de la compra, el 22 d'abril de 1401, Bertran Nicolau fermà l'instrument de redempció a Ramon de Casaldàliga, que es comprometé a donar-li els instruments i tot allò que havia promès a altres venedors. Al cap d'un any havia ja complert el seu compromís, ja que aquest darrer instrument es troba cancel·lat amb data del 6 d'abril de 1402 (AHPB, Francesc de Pujol, *Manuale undecimum* 1400, juny, 19 — 1402, juliol 1, f. 75v). Posteriorment, però abans de la dotació de Sant Jeroni de Montolivet, la pensió fou reduïda en un 6,25% (9.375 sous). Com que el preu era el mateix, l'interès va passar al 6,25% (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 118).

24. La informació sobre els censals morts [26] a [29] a Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 172-173, doc. 19, 20, 21 i 23. Aprofitem per rectificar que el foli del manual del primer document és el 122r en lloc del 142r.

25. Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals, op. cit.*, pàg. 154. El censal mort fou reduït abans de la fundació de la Casa de Déu a 5.250 sous, la qual cosa suposa una disminució del 12,5% i situa l'interès en un 6,25%. Bertran Nicolau el va comprar a Ramon de Santmartí i Berenguer de Tagamanent, cavallers i procuradors del Consell de la ciutat i regne de Mallorca, amb escriptura presa pel notari barceloní Bernat d'Esplugues (AHCB, Pergamins, 1A 1058).

26. Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals, op. cit.*, pàg. 170.

27. Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals, op. cit.*, pàg. 174-175. Aquest censal mort i l'anterior ([31]) formaren part de la dotació del monestir de Domus Dei. Bertran Nicolau va comprar el primer a Guillem de Fonollet, mercader barceloní, i a Antoni Bacó, mercader mallorquí, procuradors del Consell de la ciutat i regne de Mallorca, amb escriptura presa pel notari barceloní Bernat d'Esplugues. El segon fou comprat a Guillem de Fonollet, també procurador de la ciutat i regne de Mallorca, i pres també pel notari Bernat d'Esplugues (AHCB, Pergamins, 1A 1038), tal com ja havíem avançat (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 199-201, doc. 57).

28. ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 1. Aquest censal mort formà part de la dotació del convent carmelità de la Vall de Sant Jaume (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 147-148).

29. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 173-174, doc. 25.

30. Es tracta d'un censal mort diferent del número [24] perquè en l'instrument es reclama un deute de 6.000 sous barcelonesos per dos censals morts (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 174, doc. 26). Per tant, el que Bertran Nicolau havia de rebre aleshores de l'àljava de Terol eren 2.000 sous anuals, justament el que reclamaren els administradors de l'Hospital de la Santa Creu, el seu hereu universal, el 6 de febrer de 1456 (BC, Arxiu Històric, pergami 20098).

31. Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador, op. cit.*, pàg. 174, doc. 27.

32. En tenim notícia gràcies a la venda que el 24 de setembre de 1476 feren els frares predicadors de Barcelona al canonge Joan Andreu Sorts (AHPB, Antoni Vinyes, *LXVII liber comunis* 1476, març, 26 — 1478, desembre, 11, s.n.). També en dóna constància Jordi MORELLÓ BAGET, «L'endeutament a llarg termini del papa Benet XIII», *op. cit.*, pàg. 304, que documenta pagaments de pensions els anys 1410, 1411 i 1413.

33. AHPB, Pere Pellisser, Manual 1409, juny, 11 — 1410, novembre, 26, f. 45r. Segurament, aquest censal mort fou lluit abans de l'any 1420, ja que entre juny i desembre d'aquell any consta que Bertran Nicolau va rebre 4.000 sous de pensió (Andreu GALERA PEDROSA, «Endeutament i fiscalitat senyorial a la Catalunya», *op. cit.*, pàg. 394), que correspon a la pensió de l'instrument [43].

34. AHPB, Pere Pellisser, Manual 1409, juny, 11 — 1410, novembre, 26, f. 73v.

35. AHPB, Pere Pellisser, Manual 1409, juny, 11 — 1410, novembre, 26, f. 89r-90r.

36. Ha de tractar-se d'un censal mort diferent dels [19] i [20], perquè la data de cobrament no és la mateixa. Si aquella era el 4 de març, la present s'havia de satisfer el dia de Santa Llúcia. També consta una altra època el dia 4 de març de 1420 (Elena CANTARELL BARELLA, *La vida d'un poble de la Catalunya interior*, op. cit., pàg. 117-118 i 123).

37. Andreu GALERA PEDROSA, «Endeutament i fiscalitat senyorial a la Catalunya», op. cit., pàg. 377.

38. D'aquests tres censals morts ([43], [44] i [45]) sabem qui els comprà per primera vegada del censatari: el primer, Mair Domingo, jueu de Santa Coloma de Queralt (7 de febrer de 1387) i la resta Simon Martorell, argenter ciutadà de Barcelona (2 d'abril de 1393 i 10 de juliol de 1403). Posteriorment, en data desconeguda, foren adquirits per Bertran Nicolau (Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals*, op. cit., pàg. 213-214).

LLISTA 2. PAGAMENT DE DEIXES CARITATIVES DEL TESTAMENT DE BERTRAN NICOLAU

	Data	Deixa	Beneficiari	Fermador de l'època
[1]	05.06.1431	10 lliures	Dot de Margarida, filla de Guillem Escofet, de Castellet, i muller de Jaume Vidal, de Sitges	Guillem Escofet
[2]	08.06.1431	20 lliures	Redempció d'Antoni Sans, mariner mallorquí que fou capturat pels sarraïns	Joan Guardiola, oller barceloní, procurador d'Antoni Sans
[3]	08.06.1431	20 lliures	Redempció de Pere, que estava captiu a Bugia, fill d'Esteve Adam, mariner ciutadà de Barcelona, difunt, i de Martina	Martina, vídua d'Esteve Adam
[4]	08.06.1431	15 lliures	Dot de Violant, filla de Bernat Soler, de Llúria	Joan de Nea, frare convers de la cartoixa de Portaceli
[5]	08.06.1431	15 lliures	Dot de Blanquina, filla de Jaume Pi, sastre d'Arbúcies	Jaume Pi, sastre d'Arbúcies
[6]	09.06.1431	10 lliures	Dot d'Isabel, filla de Gabriel Talesa, argenter ciutadà de Barcelona, i Francisca	Gabriel Talesa, argenter ciutadà de Barcelona
[7]	09.06.1431	5 lliures	Dot de Maria, filla de Guillem Otger, de la Geltrú	Antoni Otger, sastre habitant de Barcelona, fill de Guillem Otger
[8]	16.06.1431	20 lliures	Dot de Tecla, filla de Bartomeu Totasaus, de Cubelles	Nicolau Pellisser, apotecari ciutadà de Barcelona, procurador de Bartomeu Totasaus i Tecla
[9]	16.06.1431	20 lliures	Dot de Caterina, filla de Guillem Salvatge, habitant d'Arbúcies	Caterina
[10]	07.08.1431	5 lliures	Dot de Gabriela, filla de Pere Simó, boter ciutadà de Barcelona, ja difunt, i de Mariana	Mariana, vídua del seu segon marit, Amador Gener, mercader ciutadà de Barcelona

(Continua a pàgina següent.)

	Data	Deixa	Beneficiari	Fermador de l'època
[11]	11.08.1431	10 lliures	Dot de Caterina, filla de Valentí de Mas, de Santpedor, i de Joana	Caterina
[12] ³⁹	14.08.1431	10 lliures	Dot de Constança, filla de Pere Mussarra, de Vilanova de Cubelles	Francesc Oliver, frener ciutadà de Barcelona, procurador de Pere Mussarra

39. Els documents [1], [2], [3], [4], [5] i [9] es troben a ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 4. Els números [6], [8], [11] i [12], a ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 4. El document [7] està regestat a Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals*, op. cit., pàg. 272. Finalment, el [10] és a ADB, Fons de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, lligall 25.

DOCUMENTS

I

1412, novembre, 30. Barcelona

Bertran Nicolau, mercader ciutadà de Barcelona, atorga poders a Francesc Corones i a Joan Cassà, frares conventuals de Sant Agustí de Barcelona, perquè comprin la casa anomenada Castellnou amb tots els seus béns i un molí enrunat, que el cavaller Francesc de Montbui posseeix a la parròquia de Sant Pere de la Gornal. Els poders inclouen pactar el preu amb el venedor, sempre i quan no se superin els 13.000 sous barcelonesos, i els terminis de pagament, comprometre el pagament i obligar els béns del comprador, renunciar a les clàusules pertinents, prendre possessió dels béns, rebre l'homenatge i fidelitat dels homes i dones del Castellnou, confirmar les seves llibertats, demanar instruments públics, protestar, si fos necessari, i en general tot allò que considerin necessari.

AHPB, Bartomeu Eiximeno, *Tricesimum quintum manuale* 1410, desembre, 31 — 1411, desembre, 24, f. 67r-67v.

2

1413, febrer, 27. Barcelona

Francesc de Montbui, donzell domiciliat al Penedès, i Antoni Busquets, d'Arbúcies, procurador de Joana, filla de Francesc de Montbui, reconeixen que Bertran Nicolau, mercader i ciutadà de Barcelona, els ha pagat 13.000 sous barcelonesos per la compra del Castellnou de la Gornal, el molí de n'Horta a la riera de Castellet, una masia que havia pertangut a Geralda, muller de Bernat Cailló, i dues peces de terra que havien estat de Pere Palau.

AHPB, Bartomeu Eiximeno, *Llibre de vendes* 1412, agost, 25 — 1413, març, 3, f. 27r-27v.

Die lune xxvii mensis februarii, anno predicto.

Sit omnibus notum quod ego, Franciscus¹ de Montebovino, domicellus in Penitensis domiciliatus, nomine meo proprio, et ego, Anthonius² Busquets, ville de Arbucio, procurator ac infrascripta et alia per agenda legitime constitutus a venerabili domina Johanna, filia dicti Fran-

cisci de Montebovino, prout de ipsa mea procuracione constat instrumento publico inde facto in dicta villa de Arbucio XIII die decembris proxime preteriti, clausoque per Guillelmum Torrademer, auctoritate regia notarium publicum ville de Arbucio et eciam totius Principatus Cathalonie, nominibus antedictis, confitemur et recognoscimus vobis, venerabili Bertrando Nicholai, mercatori civi Barchinone, quod modo subscripto solvistis nobis, dictis nominibus recipientibus ad nostram voluntatem omnes illos tresdecim mille solidos monete Barchinone de terno pro quibus seu quorum precio ego, Franciscus de Montebovino, et domina Johanna, filia mea, vendidimus vobis et vestris et quibus volueritis perpetuo per liberum scilicet et franchum alodium totam ipsam domum vocatam de Castellnou sita in parrochia Sancti Petri des Gornal, cum hominibus et feminis, terris, honoribus et possessionibus eiusdem, tam cultis quam heremis, et cum arboribus et planctis quorumcumque generum sint et cum omnibus censibus, agrariis, laudimis et facitis, iovatis, traginis, batudis et operibus ac similibus servitutibus recipiendis et in ipsa habere consuetis et cum directo dominio et alodio,³ foriscapiis, emparis, firmamentis, iuribus et facitis ac iure retinendi et aliis que ad directum dominium pertinere noscuntur aliisque universis et singulis iuribus terminis, tenedonibus et pertinenciis ipsius domus et ad eandem domum pertinentibus et spectantibus seu pertinere seu spectare debentibus quovismodo, iure, titulo sive causa. Et cum quodam molendino dicte domus vocato d'en Orta, sito in raria de Castelletto, et omnibus iuribus et pertinenciis eiusdem, et illam eciam masiam cum omnibus terris et possessionibus ac aliis iuribus et pertinenciis eiusdem que antiquitus fuit domine Geralde, uxoris Bernardi Cayllo, filioque Guillelmi Castellvuy. Et illas eciam duas pecias terre cum omnibus iuribus et pertinenciis suis qui antiquitus fuerit Petri Palau des Guaral, prout melius et plenius de ipsa vendicione constat publico instrumento inde facto in domo predicta de Castronovo quarta die decembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo duodecimo, clausoque per dictum Guillelmum Torrademer, notarium.

Predictos enim tresdecim mille solidos solvistis⁴ dictis nominibus hoc scilicet modo quod ex ipsis de nostri dictis nominibus voluntate tradidistis et solvistis venerabili et religioso fratri Johanni Cassani, ordinis heremitarum Sancti Augustini, conventuali conventus⁵ dicti ordinis Barchinone, tres mille solidos, de quibus dictis nominibus vobis fecimus et firmavimus apoche instrumentum in posse Bartholomei Exemeno, notarii infrascripti, vicesima die mensis dicti decembris⁶ proxime lapsi, quos sub presenti volumus comprehendere. Et residuos decem mille solidos nobis dictis nominibus dici et scribi fecistis in tabula cambii dicte civitatis Barchinone, quam ditam dictis nominibus acceptavimus et acceptamus eciam cum presenti. Et ideo iamdictis nominibus renunciantes excepcioni peccunie non numerate et⁷ per modum antedictum non tradite et non solute et doli mali facimus eisdem nominibus vobis de predictis tresdecim mille solidis modo prefato exsolutis absolucionem et diffinicionem ac bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo et de non agendo solemnem stipulacionem in posse dicti et infrascripti notarii, tanquam publice persone, vallatum.

Actum est hoc Barchinone vicesima septima die februarii, anno a nativitate Domini m° cccc° xiii°. S+num Francisci de Montebovino. S+num Anthonii Busquets, predictorum, qui hec dictis nominibus laudamus et firmamus.

Testes huius rei sunt: venerabiles et religiosi⁸ frater Franciscus Corones, et dictus frater Johannes Cassani, conventuales monasterii seu conventus Sancti Augustini Barchinone, Arnaldus Stela, loci de Bonastre, Barchinone diocesis, et Petrus Martorelli, de parrochia Sancte Andree de Luça, vicensis diocesis, ac Johannes Ubach, scriptor.

1. Sobre Franciscus, *dues línies obliqües per indicar la ferma*. 2. Sobre Anthonius, *dues línies obliqües per indicar la ferma*. 3. et alodio *escrit a la interlínia*. 4. *Segueix* nominibus *ratllat*. 5. *Segueix* Ba *ratllat*. 6. dicti mensis *escrit a la interlínia*. 7. *Segueix* re *ratllat*. 8. *Segueix* fratres *ratllat*

3

1415, febrer, 6. Barcelona

Guillem Carbonell, canonge i sagristà de la catedral de Barcelona, en qualitat de comissari de Benet XIII pel dret d'espoli sobre els béns del difunt Jaume de Montcorb, abat de Sant Cugat del Vallès, ven a Jaume Berenguer, prior del recentment fundat monestir carmelità de Terrassa, com a més oferent en subhasta pública, l'esclau sarraí no batejat Massot, negre, d'uns vint-i-cinc anys d'edat i que havia pertangut a l'esmentat abat, per un preu de cinquanta lliures barceloneses.

AHPB, Arnau Lledó, Llibre comú, 1415, gener, 10 — 1415, febrer, 14, f. 25r-25v.

4

1415, abril, 6. Barcelona

Jaume Berenguer, mestre en sagrada pàgina i prior del monestir carmelità de Terrassa, reconeix a Bertran Nicolau, mercader i ciutadà de Barcelona, fundador de l'esmentat monestir, que ha rebut les 9.000 lliures barceloneses de la dotació realitzada el 4 de novembre de 1413.

AHPB, Arnau Lledó, Llibre comú, 1415, març, 6 — 1415, novembre, 27, p. 17v.

5

1415, octubre, 17. Barcelona

Bernat de Riusec, vicari general i provincial de Catalunya de l'orde del Carme, i Bertran Nicolau, mercader ciutadà de Barcelona i fundador, aproven la modificació d'un capítol fundacional del monestir de la Vall de Sant Jaume perquè Jaume Berenguer en sigui el prior durant tota la seva vida, ateses la gran diligència i treball que està duent a terme en l'esmentat monestir.

AHPB, Arnau Lledó, Llibre comú. 1415, març, 6 — 1415, novembre, 27, f. 85v-86v.

In¹ nomine Domini. Noverint universi quod² nos, frater Bernardus³ de Rivosicho, magister in sacra pagina de ordine fratrum Beate Marie de Monte Carmeli, vicarius generalis totius ordinis predicti et prior provincialis in provincia Cathalonie, et Bertrandus⁴ Nicholai, mercator civis Barchinone, confitemur et recognoscimus nobis, scilicet unus nostrum alteri et vicissim, quod super et de infrascriptis convenimus inter nos, previa deliberacione de hiis que et prout in capitulis subscriptis continentur, que capitula fuerunt per et inter nos facta, inhita,⁵ concordata et comprehensa ac in romancio posita et ordinata, quorumquidem capitulorum tenor sequitur sub hac forma.

En nom de Déu. Com entre los capítols fets e concordats entre lo reverent frare Bernat de Riusech, maestre en sancta theologia, vicari general de tot lo orde del Carme e prior provincial en la província de Cathalunya, de una part, e lo honrat en Bertran Nicholau, mercader ciutadà de Barchinona, de la altra part, sobre e per la institució, dotació e fundació fetes per lo dit honrat en Bertran Nicholau de un monastir novellament instituït sots lo dit orde del Carme en la casa o castell de Terraça, del bisbat de Barchinona, sien posats, escrits e con-

tinuats dos capítols de la tenor següent: ítem és convengut que lo prior qualsevolia qui per temps serà en lo dit novell monastir⁶ hage lo offici e lo regiment del dit priorat, segons les constitucions del dit orde de Santa Maria del Carme; ítem és convengut entre los dits honorables provincial e Bertran Nicholau que si en los presents capítols e en les altres coses deppendents e emergents de aquells serà necessari corregir, commutar o smenar alguna cosa,⁷ que ho puxen fer lícitament los dits honorables provincial e Bertran Nicholau abdós ensemps concordants e no lo un sens l'altre una vegada e moltes a bé, profit e utilitat del dit novell monastir. E com après la fundació e institució del dit monastir vulgarment appellat de la Vall de Sant Jacme, lo honorable e religiós frare Jacme Berenguer, maestre en santa theologia, ab exprés voler, assentiment e raquesta del dit honrat en Bertran Nicholau sia stat nomenat e alagit⁸ en prior del dit monastir, e lo dit en Bertran Nicholau, qui lo dit monastir ha fundat e dotat, a inducció, pregàries, raquesta e consell de algunes notables personas devotes al dit monastir, cobeejant lo benavenir d'aquell monastir, vulla e desig ab sobirana afecció e voler que lo dit maestre Jacme Berenguer tot lo temps de la sua vida natural sia, stiga e romangue prior del dit monastir, atesa la suficiència del dit prior e la gran vigilància e diligència sua qui fins en lo present dia per inspiració del Sperit Sant ha treballat en ben ordenar e dispondre lo dit monastir e la dita casa e los frares conventuals de aquella, e ha continuat e continua lo ofici divinal en lo dit monastir, axí en totes les hores canòniques, dient aquelles *alta voce* solemnement, segons se acostuma en los altres sollemnes convents del dit orde, com en sermonar o preicar als pobles circumvehins de dit monastir, com⁹ en celebrar misses e altres divinals officis, com encara en confessions e en altres sollemnes obres de¹⁰ caritat, en tant que los dits pobles són vuy per la divinal gràcia provocats a santa vida e a ben obrar, e del tot remoguts e distrets de obres perverses e males. Perquè per aquestes rahons e altres és stat concordat entre los dits reverent frare Bernat de Riusech e en Bertran Nicholau, e axí lus plau e ho volen e ho consenten expressament e de certa sciència, per lo poder a ells atribuhit segons en lo preinsert capítol segon és largament contengut, que lo dit honrat e religiós frare Jacme Berenguer tots temps de vida sua natural sia, romangue e stiga prior perpetual en lo dit monastir de la Vall de Sant Jacme e del convent dels frares de aquell presents e sdevenidors ab totes aquelles preheminèncias, facultats e honors que-s pertanyen a ell e al priorat del dit monastir e segons mills fins en lo present dia aquell frare Jacme Berenguer ha tengut, regit e administrat lo dit priorat, com ells, dits frare Bernat de Riusech e Bertran Nicholau, ara de present a cautela donen e atorguen lo dit priorat al dit frare Jacme Berenguer per tot lo dit temps de vida sua, e en aquell priorat lo confermen, el posen ab tota aquella potestat, honor e preheminència que-s pertayn a semblant¹¹ priorat, axí que de aquell no sia remogut de vida sua ne en o per aquell sia inquietat, agreviat o amolestat per qualssevol generals, provincials o altres presidents del dit orde del Carme en alguna manera, no contrestants qualssevol constitucions, uses e observances d'aquell orde, com axí ho vullen e ho disponen los dits frare Bernat de Riusech e Bertran Nicholau *de certa sciència et expresse*, supplicants Nostre Sant Pare e pregants tots e sengles convents del dit orde que aquell frare Jacme Berenguer hagen per prior del dit monastir e a aquell los frares conventuals del dit monastir presents e sdevenidors obeequen axí com a prior e president lur e lo dit Nostre Sant Pare açò vulla confirmar e posar-hi la sua auctoritat e decret. E volen e consenten los dits honorables frare Bernat de Riusech e Bertran Nicholau que dels presents capítols e de cascun de aquells sien fetes e fer se puxen al dit prior e a altres de qui-s pertangue tantes cartes públicas con ne seran demanades. Retenen-se, emperò, que tots altres capítols contenguts en la dotalia e institució del dit monastir sien, stiguen e romanguen en lur plena força e valor, lo present acte en res no contrestant, salvada emperò la dita elecció e confirmació del dit priorat, la qual sia, stigue e romangue il·lesa en persona del dit¹² honrat maestre Jacme Berenguer tots temps de vida sua, segons damunt és largament contengut.

Et ideo nos, iamdicti frater Bernardus de Rivoesecho et Bertrandus Nicholai, laudantes, approbantes, ratificantes et confirmantes omnia et singula capitula superius inserta et convenciones antedictas et alia etiam omnia et singula supradicta et in presinsertis capitulis contenta et specificata, et eisdem omnibus et singulis expresse consentientes et confitentes ea omnia fore vera, prout superius continentur, gratis et ex certa sciencia convenimus et bona fide promittimus nobis, scilicet unus alteri et vicissim, et vobis etiam, predicto honorabili et religioso fratri Jacobo Berengarii, magistro in sacra pagina, quod omnia dicta capitula et convenciones et alia etiam omnia et singula supradicta et in presenti instrumento contenta et expressata et que per nos, dictos contrahentes, sunt facienda, complenda et attendenda iuxta mentem exigenciam seriem et tenorem capitulorum predictorum faciemus, complebimus et attendemus, tenebimus et observabimus operis per affectum bona fide. Et hec faciemus et facere promittimus et habemus prout dictum est sine omni dolo malo, machinacione et fraude, omnibus maliciis et diffugiis postpositis et reiectis, renunciantes quantum ad hec¹³ legi sive iuri dicenti quod qui factum promittit solvendo interesse vel alias liberetur ab ipsa promissione et omni alii iuri, racione et consuetudini contra hec repugnantibus.

Ad hec ego, frater Jacobus¹⁴ Berengarii, prior predictus, laudans et approbans ac ratificans omnia et singula supradicta acceptansque a vobis, prefatis honorabilibus dominis fratre Bernardo de Rivosicho, vicario et provinciali iamdicto, et Bertrando Nicholai, supradictas gratiam et concessionem et alia omnia in¹⁵ preinsertis capitulis contenta et expressata cum multiplici graciaram accione, eisque¹⁶ omnibus et singulis expresse consentiens, prout melius et plenius superius continentur, gratis et ex certa sciencia convenio et bona fide promitto vobis, dictis dominis vicario et provinciali et Bertrando Nicholai, quod omnia capitula supradicta et alia preexpressa et que per me fieri et adimpleri habeant complebo et attendam, tenebo et observabo precise et expresse, omnibus maliciis et diffugiis postpositis atque reiectis. Hec igitur omnia et singula que et prout dicta sunt supra facimus, paciscimur, convenimus et promittimus nos, omnes predicti contrahentes, scilicet unus alii et aliis et nobis vicissim, necnon et vobis, notario infrascripto, tanquam publice persone pro nobis et quolibet nostrum et nostris et pro aliis etiam personis omnibus quarum interest et intererit recipienti et paciscenti ac etiam legitima stipulanti.

Novissime volumus nos, dicti contrahentes, quod de hiis fiant et fieri possint nobis et cuilibet nostrum et nostris et aliis quorum intersit tot quot voluerimus et pecierimus voluerintque et pecierint publica consimilia instrumenta per vos,¹⁷ notarium infrascriptum.

Actum est hoc Barchinone decima septima¹⁸ die mensis octobris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quintodecimo.

S+num Bertrandi Nicholai.¹⁹ S+num fratris Jacobi Berengarii, predictorum, qui hec laudamus, concedimus et firmamus die et anno proxime dictis, presentibus testibus venerabilibus Gabriele Rubey, in decretis licenciato, et Petro Marqueti, civibus Barchinone.

S+num fratris Bernardi de Rivosicho, vicarii et provincialis predicti, qui hec laudo, concedo et firmo.²⁰

1. Clausum traditum unum dicto fratri Jacobo Berengarii, priori, *escrit al marge esquerre*. 2. *Segueix Ego ratllat*. 3. *Damunt Bernardus, dues ratlletes obliques per a indicar la ferma*. 4. *Damunt Bertrandus, dues ratlletes obliques per a indicar la ferma*. 5. *Segueix et ratllat*. 6. *Segueix hague ratllat*. 7. *Alguna cosa escrit a la interlinia*. 8. *e elegit escrit a la interlinia*. 9. *com, al ms. con*. 10. *Segueix C ratllat*. 11. *semblant, al ms. semblat*. 12. *dit escrit a la interlinia*. 13. *ad hec escrit a la interlinia*. 14. *Damunt Jacobus, dues ratlletes obliques per a indicar la ferma*. 15. *Segueix predictis ratllat*. 16. *eisque escrit a la interlinia, damunt d'eisdemque ratllat*. 17. *vos escrit a la interlinia*. 18. *septima escrit a la interlinia*. 19. *Segueix predicti ratllat*. 20. *Segueix la clausura del document, de sis linies. La*

feblesa de la tinta i la presència d'un forat que ocupa una quarta part de l'amplada de la plana fan que la lectura sigui fragmentària i molt complicada.

6

1416, gener, 3. Barcelona

Antoni Vidal, prior del monestir de la Casa de Déu de l'orde dels ermitans de Sant Agustí, reconeix que Bertran Nicolau, mercader ciutadà de Barcelona i fundador, li ha donat 215 lliures 18 sous barcelonesos com a part de les pensions corresponents a l'any 1415 dels censals morts amb què va dotar el monestir.

AHPB, Joan Ferrer, *Octavum [manuale]* 1415, maig, 13 — 1416, novembre, 3, s. f.

Die veneris tercia mensis ianuarii, anno predicto M^o CCCC^o sextodecimo.

Sit omnibus notum quod ego, frater Anthonius¹ Vitalis,² ordinis fratrum heremitarum Sancti Augustini, prior³ Domus Dei, dicti ordinis, fundate per vos, honorabilem Bertrandum Nicholai, infra baroniam Castri Veteris de Rosanis, confiteor et recognosco vobis, dicto venerabili⁴ Bertrando Nicholai, mercatori civi Barchinone, quod ex pensionibus per vos collectis et receptis anno proxime preterito M^o CCCC^o XV° ex illis censualibus mortuis per vos⁶ dicte domui et conventui eiusdem donatis, tradidistis et deliberavistis michi, nomine dicti conventus eiusdem Domus Dei, ducentas quindecim libras decem et octo solidos barchinonenses ad complementum omnium pensionum dicti anni Mⁱ CCCCⁱ quintidecimi.⁷ Et ideo renunciando excepcioni peccunie non numerate *et cetera* facio vobis inde fieri presentem apocham de soluto.

Testes Johannes Ramis, mercator, et Johannes Ubach, notarius, cives Barchinone.

1. *Damunt d'Anthonius, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma.* 2. *Segueix p ratllat.* 3. *Segueix domus vocate ratllat.* 4. *Segueix Bernar ratllat.* 5. *anno proxime preterito M^o CCCC^o XV° escrit a la interlínia.* 6. *Segueix de nobis ratllat.* 7. *ad complementum omnium pensionum dicti anni Mⁱ CCCCⁱ quintidecimi escrit a la interlínia.*

7

1416, setembre, 3. Barcelona

Antoni Vidal, prior del monestir de la Casa de Déu de l'orde dels ermitans de Sant Agustí, reconeix que Bertran Nicolau, mercader ciutadà de Barcelona i fundador, li ha donat 550 lliures barceloneses que corresponen a les pensions d'enguany dels censals morts amb què va dotar el monestir.

AHPB, Joan Ferrer, *Octavum [manuale]* 1415, maig, 13 — 1416, novembre, 3, s. f.

Die iovis tercia mensis septembris, anno predicto M^o CCCC^o XVI°.

Ego, frater Anthonius¹ Vitalis, ordinis fratrum heremitarum Sancti Augustini, prior domus vocate Domus Dei, per vos, venerabilem Bertrandum Nicholai, mercatorem civem Barchinone, institute infra baroniam Castri Veteris de Rosanis, confiteor et recognosco vobis, dicto venerabili Bertrando Nicholai, quod solvistis et tradidistis michi ad meam voluntatem omnes illas quingentas quinquaginta libras barchinonenses quas recepistis anno presen-

ti m^o cccc^o xvi^o de pensionibus² illorum³ censualium mortuorum que dicte domui et eius conventui gracie dedistis et concessistis. Et ideo renunciando *et cetera*.

Testes Anthonius Oliverii, causidicus, et Petrus de Castellvy, spaserius, cives, et Petrus de Campis, scriptor Barchinone.

1. *Damunt d'Anthonius, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma.*
2. *pensionibus escrit a la interlínia.*
3. *Segueix censualibus ratllat.*

8

1426, febrer, 9. Barcelona

Joan de Vilallonga, prior del convent del Carme de Barcelona; Joan Janer, vicari del convent de Sant Agustí de Barcelona; Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, i Germà Guasch, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, marmessors del mercader barceloní Bertran Nicolau, reconeixen a Pere de Pla, prevere beneficiat a la seu de Barcelona, Jaume Ferrer i Joan Colom, mercaders ciutadans de Barcelona, marmessors de Constança, vídua de Bertran Nicolau, que els han donat tots els béns que aquesta tenia del seu marit.

AHHSPSC, Joan Torró, *Manuale septimum... negociorum Hospitalis Sancte Crucis Barchinone in quo continentur contractus et instrumenta facientes et faciencia pro ipso hospitali cum aliquibus deppendenciis eorundem*, 1425, maig, 21 — 1431, febrer, 8, f. 32v-33r.

Nos, frater¹ Johannis² de Vilallonga, magister in³ sacra theologia, prior monasterii Beate Marie de Carmelo civitatis Barchinone, frater Johannes⁴ Ianuarii,⁵ subprior ac vicarius monasterii Sancti Agustini, frater Raymundus⁶ Joannis,⁷ prior monasterii Sancti Geronimi {..}⁸, manumissores et exequutores testamenti seu ultime voluntatis venerabilis Bertrandi Nicholai, quondam mercatoris civis Barchinone, procedentes in hiis cum consensu honorabilis Guillelmi⁹ Alanyani et Petri¹⁰ Regassol, canonicorum sedis Barchinone, Jacobi¹¹ Colom et Gasparis¹² Bussot, civium dicte civitatis, administratorum Hospitalis Sancte Crucis, quod hospitale est heres universalis dicti Bertrandi, confiteor et recognosco vobis, discretis et venerabilibus Petro de Plano, prebitero beneficiato in sede predicta, Jacobo Ferrarii et Johanni Colom, mercatoribus civibus dicte civitatis, manumissoribus domine Constancie, uxoris dicti Bertrandi, ac gerentibus vices heredis et piarum causarum, quas ipsa domina heredes sibi instituit universales, quod tam per ipsam in vita sua quam ex post per vos dicto nomine fuit nobis seu pro nobis¹³ plenarie satisfactum in omnibus bonis mobilibus ac aliis que ipsa domina de bonis et hereditate ipsius mariti sui tenebat. Et ideo renunciando *et cetera*. Facimus inde vobis finem *et cetera*. Et volumus quod instrumenta et scripture in quibus contineatur ipsam dominam Constanciam¹⁴ ipsa bona mobilia vel alia tenere de dicta hereditate sunt cassa *et cetera*. Et dicti administratores prelibati hospitalis eisdem concesserunt.

Testes dicti fratris Raymundi Johannis et Gasparis Bussot,¹⁵ que firmavit dicta die, Gabriel Boffill, notarius, et Johannes Marchi ac Petrus Manble, scriptores Barchinone.

Testes dicti fratris Johannis de Villalonga, que firmavit xiii die marcii, anno predicto, Gaspar Ultzina, mercator civis, et dictus Johannes Marchi, scriptor Barchinone.

Testes dicti Jacobi Colom, que firmavit proxime dicta die, discretus Johannes Bruyet, prebiter, et Petrus Gibert, habitator dicte civitatis.

Testes dicti Petri Regaçoll, qui firmavit dicta xiii die marcii,¹⁶ discretus Franciscus Tauer, prebiter beneficiatus in sede Gerunde, et dictus Gabriel Boffill, notarius.

Testes firme dicti Guillermi Alanyani dicta die firmantis sunt dictus Gabriel Boffill, notarius, Anthonius de Nabal et Anthonius Vila, clericus simpliciter tonsuratus, habitatores Barchinone.

Testes firme dicti Germani Goschó,¹⁷ qui firmavit xv die dictorum mensis et anni, sunt Johannes Vilar et Arcisius Quintana, mercatores, ac dictus Gabriel Boffill, notarius,¹⁸ cives Barchinone.

Testes firme dicti fratris Johannis Ianuarii, proxime dicta die firmavit, sunt discretus Johannes Brunet, prebiter, ac dictus Gabriel Boffill, notarius civis Barchinone.

1. *Segueix* Raymundus Johannis, prior monasterii Sancti Geronimi de Vallis de Bron, frater, *ratllat*.
2. *Sobre* Johannes, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
3. *Segueix* medicina, prior *ratllat*.
4. *Sobre* Johannes, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
5. *Segueix* q *ratllat*.
6. *Sobre* Raymundus, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
7. *Segueix* f *ratllat*.
8. *Segueix* un espai de més d'una línia en blanc.
9. *Sobre* Guillermi, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
10. *Sobre* Petri, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
11. *Sobre* Jacobi, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
12. *Sobre* Gasparis, *dues ratlles obliques per indicar la ferma*.
13. seu pro vobis *escrit a la interlínia*.
14. *Segueix* aliqua *ratllat*.
15. et Gasparis Bussot *escrit a la interlínia*.
16. qui firmavit dicta xiii die marcii *escrit a la interlínia*.
17. *Segueix* pred *ratllat*.
18. notarius *escrit a la interlínia*.

9

1431, abril, 18. Barcelona

Joan Torró, notari ciutadà de Barcelona, reconeix que el passat mes de desembre de 1429 Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron; Nadal Garriga, prior de Santa Maria del Carme de Barcelona, i Joan Gener, prior de Sant Agustí de Barcelona, marmessors testamentaris del mercader barceloní Bertran Nicolau, li han pagat 43 lliures 13 sous barcelonesos en retribució de les escriptures i la feina realitzades fins al 4 de setembre de 1428, tant per ell com pel seu connotari Pere Descolls, difunt, en ocasió de la marmessoria de Bertran Nicolau. El pagament s'ha fet per cessió de la pensió de l'any 1425 d'un censal mort que les terres de Joan de Santcliment, de Lleida, han de pagar a l'esmentada marmessoria i que és de 51 lliures 18 sous 9 diners, per la qual cosa Joan Torró retorna 8 lliures 5 sous 9 diners.

ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 4.

10

1433, desembre, 18. Barcelona

Sentència arbitral pronunciada per Francesc d'Alzamora, llicenciat en lleis, i Guillem Jordà, llicenciat en decrets, ciutadans de Barcelona, amb la participació, en cas de discòrdia, d'un tercer àrbitre, el canonge i degà de la seu de Barcelona Pere Malet, sobre la disputa entre els marmessors testamentaris del mercader barceloní Bertran Nicolau i l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, hereu universal del testador, d'una banda, i els monestirs de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Sant Agustí, el Carme i Sant Francesc de Barcelona, de l'altra, arran del llegat testamentari de Bertran Nicolau, que és de 90.000 sous barcelonesos per al primer monestir i de 30.000 sous per a cadascun dels tres restants. La sentència condemna els marmessors i l'hereu al pagament de 42.000 sous al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de censals

morts que rep l'heretat de Bertran Nicolau i insta el monestir a servir la voluntat del testador en la mesura del possible. La sentència és acceptada per totes les parts implicades.

ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 1.

In Dei nomine eterni, amen. Noverint universi quod cum orta esset seu oriri speretur questionis aut questionum materia inter honorabiles et religiosos fratrem Bernardum Riera, sacre theologie magistrum, priorem conventus monasterii fratrum Beate ¹² Marie de Carmelo civitatis Barchinone, fratrem Johannem Poncii, priorem conventus monasterii fratrum heremitarum Sancti Augustini civitatis predictae, fratrem Raymundum Johannis, priorem monasterii Sancti Geronimi Vallis d'Ebron, territorii dicte civitatis, et Germanum ¹³ Goschó, prebiterum vicarium perpetuum ecclesie Beate Marie de Mari predictae civitatis, quiquidem priores dictorum monasteriorum et vicarius dicte ecclesie, tanquam priores et vicarius et successores ipsorum qui pro tempore fuerint in dictis prioratibus et vicariatu sunt manumissores et exequutores ¹⁴ testamenti seu ultime voluntatis venerabilis Bertrandi Nicholai, quondam, mercatoris et civis dicte civitatis, unacum priore seu maiore domus seu monasterii Beate Mari (*sic*) de Monte Alacri, diocesis Barchinone, a civitate Barchinone eo tunc absente, et una eciam cum Jacobo de Viladecans, ¹⁵ paratore pannorum lane, iam in vita ipsius Bertrandi a rebus humanis exempto, ac gerentes vices heredis et piarum causarum, scilicet Hospitalis Pauperum Sancte Crucis predictae civitatis, quod idem Bertrandus in suo ultimo testamento, quod in romancio fecit et ordinavit in ¹⁶ posse discreti Petri de Collibus, quondam, regia auctoritate notarii publici Barchinone, sexta die mensis iunii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tercio, heredem sibi instituit universalem, facto et dato bono complemento in toto eo quod est scriptum et ordinatum per ¹⁷ eundem Bertrandum in dicto suo ultimo testamento, et inter eciam honorabiles Franciscum Bertrandi, Baltasarem Bussot, decretorum doctores, canonicos ecclesie sedis Barchinone, Jacobum Colom et Johannem Boschani, cives predictae civitatis, rectores, administratores generales ¹⁸ dicti Hospitalis Sancte Crucis, heredis, ut premittitur, dicti Bertrandi Nicholai, omnes dicti manumissores et administratores dicti hospitalis unam partem facientes, et inter inquam venerabiles et religiosos priores et conventus monasteriorum predictorum Beate Marie de ¹⁹ Carmelo, Sancti Augustini, Sancti Geronimi et fratrum minorum dicte civitatis, alteram partem facientes, coniunctim scilicet et divisim, ratione et occasione legatorum per dictum Bertrandum Nicholai in predicto suo ultimo testamento factorum ipsis monasteriis et eorum ²⁰ conventibus, scilicet monasterio predicto Sancti Geronimi de nonaginta mille solidis, et dicto monasterio fratrum Beate Marie de Carmelo, de triginta mille solidis, et predicto monasterio Sancti Augustini, de aliis triginta mille solidis, et dicto monasterio fratrum ²¹ minorum, de aliis triginta mille solidis. Et dicte partes, premissis nominibus, super predictis inter se convenire et concordare non possent, tandem ipse partes, iamdictis nominibus, volentes et cupientes laboribus parcare et expensis ac sequi in hiis voluntatem dicti ²² Bertrandi Nicholai, qui in predicto suo ultimo testamento voluit et disposuit quod ubi per illos quibus ipse faciebat legata in dicto eius testamento fieret questio sue hereditati, quatuor probi homines illam questionem determinarent amicabiliter, compro- ²³ misserunt in venerabiles Franciscum d'Alcamora, in legibus, Guillelmum Jordani, in decretis, licenciatos et cives dicte civitatis, tanquam in arbitros et arbitratores, laudatores et amicales compositores, ac in honorabilem Petrum Maleti, in legibus licenciatum, ²⁴ canonicum et decanum dicte ecclesie Barchinone, in tercium arbitrum et arbitratorem, ab ipsis partibus prefatis nominibus comuniter et concorditer electos, sub pena quingentarum librarum monete Barchinone de terno dictis arbitris et arbitratoribus et dictis partibus per stipulationem promissa ²⁵ super et de omnibus videlicet et singulis controversiis, accionibus,

questionibus, petitionibus et demandis, excepcionibus, deffensionibus et racionibus que essent vel esse possent inter ipsas partes, premissis nominibus, coniuntim vel divisim, seu quas altera pars earum contra alteram ¹⁶ vicissim aut separatim vellet ac posset coram eisdem arbitris et arbitratoribus facere, proponere vel movere ac intemptare, tam racione et occasione predictorum legatorum per dictum Bertrandum Nicholai eisdem conventibus seu monasteriis, ut predictur, factorum, quam ¹⁷ racione eciam partis seu iuris quam seu quod dictum hospitale, ut heres dicti Bertrandi Nicholai, lucrabatur seu habere debebat ac sibi competeat de bonis et hereditate dicti Bertrandi, attento et considerato quod de ipsis legatis erat, ut asserabatur per ipsos manumissores ¹⁸ et administratores dicti hospitalis, fienda deffalcacio, ex quo bona hereditaria ipsius Bertrandi erant ita diminuita quod non sufficebant ad plenam et integram satisfaccionem omnium dictorum legatorum. Quequidem legata dicti manumissores et administratores dicti ¹⁹ hospitalis dicebant, asserebant et allegabant esse caduca et non debere per ipsos manumissores solvi, ex eo quia, prout asserabatur pro parte ipsorum manumissorum et administratorum dicti hospitalis, idem Bertrandus in vita sua, post ipsius testamenti confeccionem, dederat eisdem con-²⁰ ventibus plus quam essent dicti legata, volendo adimplere et satisfacere ipsis conventibus quod in dicto suo testamento eis legaverat. Dicti vero conventus seu eorum procuratores et yconomi super predictis dicebant et allegabant contrarium et dicebant eos debere habere dicte legata diversas ²¹ raciones in facto consistentes et testamentum dicti Bertrandi Nicholai, pro earum parte allegantes et producentes, ut in processibus coram ipsis arbitris et arbitratoribus factis continetur, et super emergentibus et deppendentibus ex eisdem vel eis adherentibus et connexis quovis ²² modo. Et promiserunt eedem partes, prefixis nominibus, dictis venerabilibus arbitris et arbitratoribus ac sibi adinvicem, sepedictis nominibus, sub dicta pena quod super predictis et racione eorum comparerent coram ipsis arbitris et arbitratoribus diebus, horis et locis per eos ²³ ipsis partibus prefigendis et assignandis, et quod quicquid ipsi arbitri et arbitratores in unum dictum sententiam seu pronunciacionem sive sentencias aut pronunciaciones super premissis inter ipsas partes eciam coniuntim et divisim dicerent et pronunciarent de iure ²⁴ laudo vel amicabile compositione, id ratum et firmum perpetuo haberent, tenerent, complerent et observarent, omnibus dilationibus et appellacionibus ac recursu arbitri boni viri et excepcione qualibet postpositis et remotis, quibus dicte partes, premissis nominibus, ²⁵ renunciarunt de certa sciencia et ex pacto, prout in compromisso inter dictas partes firmato, de quo factum fuit instrumentum in posse mei, Johannis Torroni, notarii infrascripti, sub diversis kalendaris, quorum primum fuit prima dies mensis decembris, anno a nativitate ²⁶ Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tercio, hec et alia latissime explicantur. Quisquidem venerabiles arbitri et arbitratores ac tercius, auditis verbo et scriptis ipsis partibus in eo quod coram eis dicere, proponere, probare et allegare voluerint, ²⁷ et habitis diversis colloquiis et collacionibus cum ipsis partibus et earum advocatis et aliis personis, et assignato die per eosdem arbitros et arbitratores ac tercius procuratori et yconomo dicti conventus Sancti Geronimi et procuratori et actori predictorum ²⁸ manumissorum et administratorum ad audiendum sententiam super dictis nonaginta mille solidis tamen legatis dicto monasterio Sancti Geronimi. Denuo, instantibus et requirentibus Salvatore Marquesii, actore et procuratore dictorum manumissorum et administratorum ²⁹ dicti hospitalis, pro una parte, et fratre Johanne Boil, procuratore et yconomo dicti monasterii Sancti Geronimi, pro altera parte, ipsi venerabiles arbitri et arbitratores ac tercius in unum concordantes, processerunt ad promulgandum eorum sententiam super dictis nonaginta ³⁰ mille solidis tam per dictum fratrem Johannem Boil, quo supra nomine petitis, in hunc qui sequitur modum.

Christi ac eius genitricis Virginis Marie nominibus humiliter invocatis. Nos, Franciscus d'Alçamora, in legibus, et Guillelmus Jordani, in decretis, licenciati, ³¹ arbitri et arbitratores,

laudatores et amiables compositores, unacum honorabili Petro Maleti, decano sedis Barchinone, in casu discordie electo, visa petitione coram nobis oblata per fratrem Johannem Boil, syndicum seu yconomum monasterii et conventus ³² Sancti Geronimi Vallis d'Ebron, siti in monte seu colle de Cerolle, contra et adversus manumissores et exequutores testamenti seu ultime voluntatis venerabilis Bertrandi Nicholai, quondam, mercatoris, qui Hospitale Sancte Crucis civitatis Barchinone heredem in ³³ suo testamento fecerat, legatis tamen solutis, per quam petebat, nomine dicti monasterii, sibi solvi nonaginta mille solidos dicto monasterio et conventui per dictum Bertrandum legatos, unacum fructibus et interesse; visa potestate nobis, unacum dicto tercio, a partibus ³⁴ electo, data; visaque littis contestacione et articulis pro parte dictorum manumissorum et administratorum dicti hospitalis oblatis, tam primo quam secundo loco, perlectisque testium deposicionibus super illis receptis; viso eciam et perlecto ³⁵ toto tenore testamenti dicti Bertrandi Nicholai, in quo expresse continetur legatum petitum; viso eciam inventario bonorum dicti Bertrandi Nicholai que erant tempore mortis dicti Bertrandi; visis eciam et diligenter perlectis omnibus per utramque ³⁶ dictarum parcium productis; visis aliis videndis et attentis attendendis, auditis ad plenum parcium advocatis, unacum dicto honorabili Petro Maleti, in tertium assumpto, viam amicabile compositionis eligentes, ad hanc nostram sentenciam proferendam, procedimus ut sequitur.

³⁷ Cum ex meritis presentis processus nobis, dictis arbitris ac dicto honorabili tercio, constet a tempore conditi testamenti per dictum Bertrandum usque ad tempus sue mortis lapsum fuisse tempus decem octo annorum. Constet eciam dictum Bertrandum in dicto suo testamento multa fecisse ³⁸ legata que sumam capiunt decem septem mille trecentarum librarum Barchinone et ultra. Constet eciam nobis dictum Bertrandum in vita sua aliqua de dictis legatis solvisse et implevisse. Constet eciam bona dicti Bertrandi que sue tempore mortis fuerunt reperta, creditis deductis et ³⁹ debitis dicte hereditatis inutilibus resecatis, ac expensis pro dicta hereditate deffendenda factis a dicte hereditatis cumulo separatis, bona dicte hereditatis non sufficere ad integram legatorum mortis tempore debitorum satisfaccionem. Constet eciam verisimiliter quod si dictus Bertrandus tempore sui ⁴⁰ facti testamenti mortuus fuisset, porcio hereditatis, eciam integre solutis legatis, non minor quam legatorum omnium vel maioris partis fuisset. Constet eciam quod in dicta hereditate non sunt censualia seu bona liquida que sumam capiant novem mille centum quinque librarum vel circa ⁴¹ cum alia debita dicte hereditatis sint in magna parte irrecuperabilia. Constet eciam dictum Bertrandum in vita dixisse quod affectabat complere in vita ea que in suo testamento ordinaverat vel legaverat. Constet eciam ex facti evidencia dictum Bertrandum in vita sua ⁴² multa monasteria construxisse, tam ordinis eiusdem cuius sunt petentes et eiusdem invocacionis quam ordinum fratrum minorum, augustinorum et carmelitarum. Constet eciam dictum Bertrandum in suo testamento voluisse dicta legata dicto monasterio facta ex censualibus ⁴³ hereditatis vel ex luicionibus ipsorum solvi et nichil de proprietate diminui, quequidem solucionis forma pro nunc fieri non potest, attenta hereditatis diminucione. Hiis igitur omnibus pensatis consideratoque quod omnia bona dicti Bertrandi sunt divino cultui dedita ac in piis ⁴⁴ causis distribuenda, considerantes eciam onera dicto conventui imposita in dicto legato que impleri non poterunt, eo quia dictum legatum non solvitur integrum, viam amicabile compositionis eligentes per hanc nostram sentenciam diffinitivam, condempnamus ⁴⁵ dictos manumissores et heredem ad dandum et tradendum dicto fratri Johanni Boil, dicto nomine, ac dicto monasterio et conventui quadraginta duos mille solidos barchinonenses smerciatos in et de censualibus dicte hereditatis dicti Bertrandi que nunc solvuntur compre- ⁴⁶ henso in eisdem censuali *d'en Sentcliment de Leyda* nostro arbitrio assignandos, quam assignacionem imposterum fiendam nobis ducimus reservandam, onerantes conscienciam dictorum fratris Johannis et conventus qui nunc sunt et pro tempore futuro fuerint qua- ⁴⁷ tenus ut melius potuerit

servent voluntatem dicti Bertrandi Nicholai in dicto suo testamento contenta, ob quam fecit dictum legatum. Condemnamus tamen dictos priorem et conventum ut, facta prius eis dicta assignacione in dictis censualibus fienda, cedant et transferant ^[48] pro residuo dicti legati omnia iura et acciones sibi competencia et competentes adversus seu contra hereditatem et bona que fuerunt dicti Bertrandi Nicholai ratione dicti legati petiti, sine tamen eviccione bonorum suorum, prefato Hospitali Sancte Crucis Barchinone seu eius honorabilibus ^[49] administratoribus nomine eiusdem hospitalis. Et per hanc eandem nostram sententiam, dictos monasterium et conventum ab omni alio onere dicto testamento contento et in vim dicti legati imposito liberamus. Pronunciamus insuper quod utraque dictarum parcium habeat emologare ^[50] nostram presentem sententiam infra quindecim dies a die prolacionis huius nostre sentencie in antea computandos sub pena compromissi. Demum retinemus nobis potestatem interpretandi et declarandi ac eciam corrigendi si qua in dicta nostra sentencia emergant ^[51] dubia vel obscura aut interpretacione ac correccione digna. Nedum ad requisicionem dictarum parcium seu alterius ipsarum infra tempus compromissi vel eciam postea quecumque.

Lata fuit predicta sentencia seu pronunciacio arbitralis per dictos arbitros et arbitratores ^[52] ac tertium et lecta de eorum voluntate per ipsum Franciscum d'Alçamora die veneris post pulsacionem vesperorum ipsius diey que fuit decima octava dies mensis decembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tercio, in hospicio ^[53] habitacionis ipsius Petri Maleti, quod est ante portale maius sedis Barchinone, presente dicto fratre Johanne Boil, procuratore et yconomo monasterii predicti Santi Geronimi, pro una parte, et presente dicto Salvatore Marquesii, procuratore et actore dictorum ^[54] manumissorum et administratorum dicti hospitalis, pro altera parte, sententiam ferri postulantibus, et presente eciam discreto Gabriele Bonfill, notario Barchinone, ut in hac parte substituto iurato sub me, dicto et infrascripto Johanne Torroni, notario, et presentibus ^[55] eciam pro testibus discreto Anthonio Liurani, prebitero, et Matheo Moles, scriptore comorante cum dicto honorabili Petro Maleti, habitatoribus dicte civitatis Barchinone. De quasquidem sentencia et aliis predictis prefati honorabiles arbitri et arbitratores ac tertius voluerunt ^[56] et ordinarunt dictis partibus et utrique earum fieri et tradi tot quot voluerint et habere pecierint publicum instrumentum et publica instrumenta per me, notarium predictum et infrascriptum, presentibus testibus dictis, discreto Anthonio Liurani, prebitero, et Matheo Moles, scriptore como-^[57] rante cum dicto honorabili Petro Maleti, habitatoribus dicte civitatis Barchinone. Et ilico lata dicta sentencia, dictus frater Johannes Boil, procurator et yconomus dicti monasterii Sancti Geronimi, una et insolidum cum fratre Johanne lo Royer, vita functo, de qua procuracione et ^[58] yconomatu promptam facit fidem instrumento publico facto in posse Bartholomei Exemeno, auctoritate regia notarii publici Barchinone, undecima die marcii anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo duodecimo confecto, laudavit, approbavit et emologavit ^[59] predictam sententiam et contenta in ea, et ipsam sententiam et contenta in ea, nomine dicti sui conventus Sancti Geronimi, tenere, complere et observare promissit in quantum ad ipsum conventum spectet, sub pena dicti compromissi et obligacione bonorum omnium ipsius ^[60] conventus, presentibus testibus supradictis discreto Anthonio Liuranni, prebitero, et Matheo Moles, scriptore comorante cum honorabili Petro Maleti, habitatoribus dicte civitatis Barchinone.

Et exposit, die mercurii qui fuit vicesimus septima dies mensis ianuarii, ^[61] anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, honorabiles Franciscus Bertrandi, Baltasar Bussot, canonici sedis Barchinone, Jacobus Colom et Johannes Boschani, cives dicte civitatis, administratores predicte hospitalis, heredis, ut ^[62] predictur, dicti Bertrandi Nicholai, certificati, nomine dicti hospitalis, ad plenum de dicta sentencia et de contentis in ea,

laudarunt, approbarunt et emologarunt predictam sentenciam et contenta in ea et ipsam, nomine dicti hospitalis, tenere, complere et observare |⁶³ promiserunt quatenus ad ipsum hospitale pertineat sub pena dicti compromissi et obligacione bonorum dicti hospitalis, presentibus ad hec pro testibus, quo ad firmam dicti Jacobi Colom, Marcho Canyes, argentario, Gabriele Boffill, notario, et Guillermo Servià, civibus dicte civitatis; |⁶⁴ et quo ad firmam dicti Francisci Bertrandi, discreto Bernardo de Gradu, prebitero, et Gaspare Ultzina et dicto Gabriele Boffill, notario, civibus dicte civitatis; et quo ad firmam dicti Baltasaris Bussot, dictis Gabriele Boffill, Gaspare Ultzina et Johanne Jordani, habitatore |⁶⁵ Barchinone; et quo ad firmam dicti Johannis Boschani, dictis Gabriele Boffill, Gaspare Ultzina et Bernardo de Boneto, cive dicte civitatis.

Postmodum vero dicta die vicesima septima die ianuarii, anno proxime dicto, dictus frater Raymundus Johannis, prior dicti |⁶⁶ monasterii Sancti Geronimi, qui ut prior predictus est manumissor dicti Bertrandi Nicholai, certificatus de contentis in dicta sententia, laudavit dicto nomine et emologavit ipsam sentenciam et contenta in ea et eam, nomine manumissorio predicto, tenere et |⁶⁷ observare promisit sub pena dicti compromissi et obligacione bonorum ipsius manumissorie, presentibus testibus dictis Gabriele Bonfill, Gaspare Ultzina et Bernardo de Boneto.

Item die iovis que fuit vicesima octava dies dicti mensis ianuarii, annoque predicto, |⁶⁸ prenomminatus frater Bernardus Riera, prior monasterii Sancte Marie de Carmelo, qui ut prior predictus est manumissor dicti Bertrandi Nicholai, nomine manumissorum predicto, certificatus ut dixit de dicta sententia et contentis in ea nomine predicto laudavit |⁶⁹ et emologavit predictam sentenciam et contenta in ea et ipsam dicto nomine tenere et complere promisit sub pena dicti compromissi et obligacione bonorum dicte manumissorie, presentibus testibus dictis Gabriele Bonfill et Bernardo de Boneto.

Item die veneris |⁷⁰ que fuit vicesima nona dies predicti mensis ianuarii, anno predicto, predictus venerabilis Germanus Goschó, vicarius dicte ecclesie Beate Marie de Mari Barchinone, qui ut vicarius predictus est manumissor dicti Bertrandi Nicholai, certificatus ut dixit de dicta |⁷¹ sententia et contentis in ea, laudavit nomine predicto et emologavit ipsam sentenciam et contenta in ea et eam tenere et observare promisit sub pena dicti compromissi et obligacione bonorum ipsius manumissorie, presentibus testibus dictis Gabriele Boffill |⁷² et Bernardo de Boneto.

Item die iovis que fuit quarta dies mensis febroarii, anno predicto, dictus frater Johannes Poncii, prior dicti monasterii Sancti Augustini, qui ut prior predictus est manumissor dicti Bertrandi Nicholai, certus ut asseruit de contentis in dicta |⁷³ sententia, nomine predicto laudavit et emologavit ipsam sentenciam et contenta in ea et ipsam sentenciam et contenta in ipsa tenere et observare nomine predicto promisit sub pena dicti compromissi et obligacione bonorum dicte manumissorie, presentibus |⁷⁴ testibus dicto Gabriele Bonfill, notario, Bonato Rigau et Bernardo Ortal, scriptoribus habitatoribus Barchinone.

|⁷⁵ Sig+num mei, Johannis Torroni, auctoritate regia notarii publici Barchinone et predicti Hospitalis Sancte Crucis, qui hec scribi feci et clausi, cum litteris, rasis et correctis in lineis quintadecima ubi dici «essent»; et xxxiiii, «data visaque littis contestacione et articulis pro parte dictorum manumissorum et administratorum dicti hospitalis»; et xl «librarum vel circa»; et xlix, «eandem nostram sentenciam»; et cum supraposito in linea lxxii, ubi scribitur «prior».

II

1433, desembre, 18. Barcelona

Francesc d'Alzamora, llicenciat en lleis, i Guillem Jordà, llicenciat en decrets, ciutadans de Barcelona, amb la participació, en cas de discòrdia, d'un tercer àrbitre, el canonge i degà de la seu de Barcelona Pere Malet, adjudiquen els 42.000 sous barcelonesos de censals morts que han atorgat al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en sentència arbitral pronunciada el mateix dia arran de la disputa entre els marmessors i l'hereu del mercader barceloní Bertran Nicolau i l'Hospital de la Santa Creu, d'una banda, i els monestirs de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Sant Agustí, el Carme i Sant Francesc de Barcelona, de l'altra. El repartiment és el següent: 66 lliures de pensió sobre la universitat i regne de Mallorca per un valor de 1.584 lliures, 17 lliures 6 sous 3 diners de pensió sobre les universitats de Francesc i Joan de Santcliment per un valor de 432 lliures 16 sous 3 diners, 79 lliures 18 sous 1 diner que deuen els successors del noble Berenguer Arnau de Cervelló i 3 lliures 5 sous 8 diners en numerari.

ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 1.

12

1433, desembre, 18. Barcelona

Francesc d'Alzamora, llicenciat en lleis, i Guillem Jordà, llicenciat en decrets, ciutadans de Barcelona, reconeixen que Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, marmessor testamentari del mercader barceloní Bertran Nicolau, i la resta de marmessors, els han pagat 37 lliures 10 sous per l'arbitratge que han realitzat en dues causes. La primera enfrontava el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron amb la resta de marmessors i l'Hospital de la Santa Creu, hereu de Bertran Nicolau, en ocasió de la deixa testamentària de 90.000 sous a favor del cenobi jerònim. La segona oposava el monestir de Sant Agustí de Barcelona amb la resta de marmessors i l'Hospital de la Santa Creu arran de la deixa testamentària de 30.000 sous a favor del monestir agustinià. Aquests diners, que són part de les 142 lliures 18 sous 5 diners barcelonesos que el regent de la vegueria de Barcelona ha ordenat que siguin pagades arran de l'arbitratge, són per a Pere Malet, canonge i degà de la seu de Barcelona, que ha fet de tercer àrbitre en les dues causes ressenyades.

ADB, Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, carpeta 2.